

SISEKAITSEAKADEEMIA

a

TSIVIILMENETLUS

KAI HÄRMAND

Sisekaitseakadeemia halduskorralduse üliõpilastele 2002. aastal kinnitatud õppekavade järgi tsiviilmenetluse õpetamiseks mõeldud õppematerjal annab ülevaate üldistest põhimõtetest, millest lähtuvalt tsiviilmenetlus läbi viiakse ja menetluse käigust kohtus. Lühidalt on kirjutatud ka tsiviilmenetluse nn lõppstaadiumist – täitemenetlusest, mille käigus taastatakse õiguse rikkumisele eelnenud olukord.

ISBN 9985-67-081-7

© Sisekaitseakadeemia, 2003

Sisekaitseakadeemia
Kase 61 12012 Tallinn
märts 2003

SISUKORD

SAATEKS	5
1. TSIVIILKOHTUMENETLUSE ÜLDISED PÕHIMÕTTED	6
1.1. Tsiviilkohtumenetluse mõiste.....	6
1.2. Tsiviilmenetluse allikad	6
1.3. Tsiviilmenetluse ülesanne	7
1.4. Tsiviilmenetluse põhimõtted	7
2. TSIVIILMENETLUSE SUBJEKTID	9
2.1. Kohus ja kohtunik	9
2.2. Protsessiosalised.....	9
2.3. Esindajad	11
3. KOHTUALLUVUS EHK KOHTUVÕIMKOND	11
4. HAGI.....	12
4.1. Hagiavaldusele esitatavad nõuded.....	13
4.2. Kostja kaitse hagi vastu	14
4.3. Hagi tagamine	14
5. KOHTUKULUD	15
5.1. Riigilõiv.....	15
5.2. Asja läbivaatamise kulud.....	16
5.3. Kohtukulude jaotamine	17
6. TÕENDID	17
6.1. Tõendite kuuluvus	17
6.2. Tõendite lubatavus	18
6.3. Tõendite saamine.....	18
6.4. Tõendite hindamine.....	18
6.5. Tõendite liigitus.....	18
7. PROTSESSITÄHTAJAD.....	20
7.1. Kohtu poolt määratud tähtajad	20
7.2. Seadusega määratud tähtajad.....	20
8. EELMENETLUS	21
8.1. Eelmenetluse toimingud.....	21
8.2. Eelistung.....	21
8.3. Eelistungilt ja kohtuistungilt puudumise tagajärjed	21
9. KOHTUISTUNG	22
9.1. Kohtuistungil käik	22

10. KOHTULAHENDID.....	24
10.1. Kohtuotsus.....	24
10.2. Tagaseljaotsus.....	25
10.3. Kohtumäärused.....	26
11. HAGITA MENETLUS.....	26
11.1. Protsessiosalised hagita menetlused.....	26
12. MENETLUSE LÕPETAMINE, PEATAMINE JA ASJA LÄBIVAATAMATA JÄTMINE.....	27
13. APELLATSIOONIMENETLUS.....	28
13.1. Kaebuse sisu ja vorm.....	28
13.2. Apellatsioonitähhtaeg.....	29
13.3. Esimese astme kohtu ülesanded apellatsioonimenetluses.....	29
13.4. Eelmenetlus apellatsiooni astmes.....	29
13.5. Kohtuistung ja kohtulahend.....	30
14. KASSATSIOONIMENETLUS.....	30
14.1. Riigikohtu pädevus.....	30
14.2. Kaebuse sisu ja vorm.....	31
14.3. Teistmine.....	31
14.4. Kohtuvigade parandamine.....	31
15. TÄITEMENETLUS.....	31
KASUTATUD ALLIKAD.....	33

SAATEKS

Käesolev loengukonspekt on koostatud just Sisekaitseakadeemia tudengitele mõeldes, andes ülevaate sellest, kuidas isik oma tsiviilõiguste ja vabaduste rikkumisel saab end kaitsta. Eraõiguse valdkond on oma olemuselt dispositsioonipõhimõttele allutatud ning selle põhimõtte alustala on õigussuhte subjektide aktiivsus ja valikuvabadus. Eraõiguse valdkonda kuuluvates õigussuhetes on riik ja kohalik omavalitsus teiste juriidiliste ja füüsiliste isikutega võrdne partner, kellel ei ole seadusega tagatud tugevamat positsiooni ning oma õigusi saab riik kaitsta teiste isikutega võrdsel alustel. See eeldab riigi nimel ja cest tegutsevate ametnike teadmisi sellest, kuidas ja millistel tingimustel on riigil võimalik saada kohtulikku kaitset oma rikutud õiguste taastamiseks.

Eraõiguse reform Eestis lõppes võlaõigusseaduse vastuvõtmisega ning nüüd on asunud riik reformima avalikku õigust. 1. jaanuaril 2004. aastal jõustub uus pankrotiseadus, Riigikogule on esitatud tsiviilkohtumenetluse seadustiku järjekordne variant, juba kolmas taasiseseisvunud Eestis. Justiitsministeeriumis on väljatöötamisel uus täitemenetluse seadus, sest kehtiv seadus on ajale tõsiselt jalgu jäänud ega arvesta tänapäeva keerulise tsiviilkäibega.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu ei muuda tsiviilkohtumenetluse üldist käiku, pigem täpsustab neid valdkondi, mille kohta on kohtupraktikas esinenud seaduse lünki ja mitmeti mõistmist. Konspektis on iga osa lõpus eraldi välja toodud need aspektid, mida eelnõu täpsustab või muudab võrreldes kehtiva seadusega, kuid eelnõu on läbinud Riigikogus vaid esimese lugemise ning muudatusi seaduse tekstis tehakse kindlasti veel.

Konspekt ei anna kindlasti täielikku pilti tsiviilmenetlusest kohtus. Selleks, et saada aimu, kuidas kohtupidamine tegelikus elus käib, on vaja tutvuda kohtupraktikaga, lugeda kohtuotsuseid ja määrusi, kohtuistungil protokolle ning viibida kohtuistungitel.

Kai Härmand

Tallinna linnakohtu kohtunik

1. TSIVIILKOHTUMENETLUSE ÜLDISED PÕHIMÕTTED

1.1. Tsiviilkohtumenetluse mõiste

Isiku materiaalõiguse pinnal tekkinud subjektiivse õiguse rikkumisel on riigi kohustus tagada oma sunnijõuga isiku õiguste kaitse. Tsiviilõiguste valdkonda kuuluvate õiguste rikkumisel ei ole tavapäraselt võimalik pöörduda politsei või teiste korrakaitsestruktuuride poole. Ei kujuta ju keegi ette kui tasumata üüri tuleb sisse nõudma politsei. Seadusandluses on olemas piiratud võimalused oma tsiviilõiguste valdkonda kuuluvaid õigusi ise kaitsta. Asjaõigusseadus ja võlaõigusseadus sätestab omaabi institutsiooni ning pandiõiguse, mille abil saab omanik või asja seaduslik valdaja oma asja kas jõuga tagasi võtta või üürniku asju pandis hoida kuni üürivõla tasumiseni, kuid üldiselt toimub rikutud õiguste kaitsmine tsiviliseeritud ühiskonnas kohtu kaudu. Selleks, et kohtuskäik sujaks, vältimaks ülekohtu ja suvaotsuseid ning kohtumenetluse seaduslikkuse kontrollimiseks kõrgema kohtuastme poolt, on vaja mingit kindlat reeglistikku, mille alusel kohtus kõik asjaosalised käituvad.

Tsiviilmenetlusõigus (ka tsiviilprotsessiõigus) ongi see normide kogum, mis reguleerib tsiviilõiguste kaitse kohtulikku korda, protsessis osalevate isikute suhteid tsiviilasja lahendamisel. Suhteid, mille üheks osaliseks on kohus.

Menetlusõigus ise kuulub avaliku õiguse valdkonda, mis on riigi poolt reguleeritud, kuid ta reguleerib suhteid, mis on tekkinud eraõiguslikus vaidluses. Tsiviilkohtumenetlusõigus on palju dispositiivsem kui kriminaalmenetlusõigus, kuid sisaldab siiski imperatiivseid elemente, mille järgimata jätmisele järgneb sanktsioon.

Tsiviilmenetlusõiguse kui õigusharu reguleerimise **objektiks** (esemeks) on tsiviilkohtumenetlus ehk kohtu tegevus õigusemõistmisel, asjade lahendamisel. Õige menetlusõiguse valik on tähtis, kuna valede menetlusnormide rakendamine toob automaatselt kaasa kohtulahendi tühistamise.

Õigussuhe on õigusnormide reguleeritud ühiskondlik suhe. Tsiviilmenetlusõigussuhe on tsiviilmenetlusõigusnormidega reguleeritud ühiskondlik suhe, mis tekib menetluses osalevate isikute ja kohtu vahel õigusemõistmisel tsiviilasjades.

Tsiviilmenetlusõigussuhte objektiks on materiaalõiguslik vaidlus kahe poole vahel.

Tsiviilmenetlusõigussuhte subjektid on need isikud, kes võtavad kohtumenetlusest osa ning kelle käitumine on tsiviilkohtumenetluse seadustikuga reguleeritud. Kohus on selle õigussuhte keskne subjekt. Kõige rohkem ongi seaduses reguleeritud kohtu käitumine. Teised õigussuhtes osavõtvad subjektid on **protsessiosalised** (omavahel protsessiõiguslik suhe puudub): hageja, kostja, kolmas isik, huvitatud isikud ning õigusemõistmisele kaasaitavad isikud: tõlgid, eksperdid, tunnistajad. Protsessiosalisteks saavad olla isikud, kellel on tsiviilprotsessiõigus- ja teovõime.

Tsiviilprotsessiõigusvõime (TsMS § 70) on isiku võime **omada** tsiviilprotsessi õigusi ja kohustusi. Kõikidel füüsilistel isikutel, olenemata vanusest ja soost, on tsiviilprotsessiõigusvõime. Eesti Vabariigis registrisse kantud eraõiguslikud ja avalik-õiguslikud juriidilised isikud samuti välismaised juriidilised isikud.

Tsiviilprotsessiteovõime (TsMS § 71) on isiku võime **protsessiõigusi ja -kohustusi teostada**. Protsessiõigusi saavad teostada ja protsessikohustusi kanda teovõimelised füüsilised isikud ja juriidiline isik. Piiratud teovõimega isikute ja alaealiste tsiviilprotsessiteovõime on piiratud, nende protsessiõigusi ja kohustusi täidab seaduslik esindaja.

1.2. Tsiviilmenetluse allikad

Tsiviilmenetlus ei ole sätestatud vaid ühes kompaktses seaduses. Paljud eriseadused sisaldavad suuremal või vähemal määral sätteid, mis reguleerivad vaidluste lahendamist või annavad kohtule juhiseid asja lahendamiseks menetluse seisukohast. Järgnevalt on esitatud loetelu põhilistest õigusaktidest, mis reguleerivad tsiviilmenetlust:

- Põhiseadus, rahvusvahelised lepingud ja konventsioonid, tava, õigusteooria e õiguse üldpõhimõtted;
- Kohtute seadus;
- Tsiviilkohtumenetluse seadustik;

- Pankrotiseadus, täitemenetluse seadustik, riigilõivuseadus, tsiviilseadustiku üldosa seadus, perekonnaseadus, pärimisseadus, kõik intellektuaalset omandit puudutavad seadused, äri- ja advokatuuri ja notariaadi seadus jne.

Esmajoones tuleb lähtuda seadusest. See võimaldab kohtulahendite kontrollitavust, kohtupraktika ühetaolisust, suvaotsustuste vähenemist ja kõigi isikute ühetaolist kohtlemist. Saab lähtuda ka välislepingutest ning riigikohtu lahenditest, kuigi pretsedendi õigus kui selline ei ole Eesti õiguskorrale omane. Õiguse allikaks on ka tava, kuid isiku õigusi saab piirata üksnes seadusega.

Tsiviilõigusena käsitletakse kõiki eraõiguslikke vaidlusi – nii klassikalist tsiviilõigust – perekonnaõigus, võla- ja asjaõiguslikud vaidlused, kahju hüvitamised kui ka intellektuaalse vara vaidlusi, ühinguõigust. Tsiviilkohtus arutatakse ka pankrotiõigusest ja tööõigusest tulenevaid vaidlusi ning kohtulike erimenetluste alla kuuluvaid tsiviilasju, eelkõige hagita menetlus. Hagita menetluses puudub nõue konkreetse teise poole vastu. Kohtulike erimenetluste alla kuuluvad ka kinnistamismenetlus ja registrimenetlus.

1.3. Tsiviilmenetluse ülesanne

Tsiviilkohtumenetluse ülesanne on **õige** ja võimalikult **kiire** lahendamine (TsMS § 3), mis toob kohtu alati dilemma ette – kiire ei ole alati õige. Optimaalne lahenduse leidmine ongi kohtu ülesanne. Oluline moment tsiviilasja lahendamisel on ka õiglusel.

Kiiruse nõue tuleneb eelkõige majandusliku efektiivsuse nõuetest. Tsiviilvaidluste objektiks on ju eraõiguslik suhe kahe poole vahel ning reeglina tekivad sellised suhted poolte majandustegevusest.

Õige lahendamine toimub **inkvisitsiooni e uurimisprintsipi** alusel, mis on omane kontinentaal-euroopa, eriti prantsuse õigusele, kus kohtu ülesanne on välja selgitada objektiivne tõde. Selline oli ka nõukogude tsiviilprotsess. Kohtul on laialdased volitused koguda tõendeid, kohus on menetluse läbiviimisel aktiivne.

Õige lahendamine võib toimuda ka **võistlevuse printsiipi** alusel, mis on omane anglo-ameerika õigussüsteemile. Kohus on passiivne ja lahendab asja üksnes poolte esitatud tõendite alusel. Selle printsiipi rakendamise eelduseks on kvalifitseeritud õigusabi kasutamine.

Eestis on kohtu võimalused tõendeid koguda piiratud avaliku huviga, muudel juhtudel saab kohus teha ettepanekuid poolele esitada tõendeid. Kohtupraktikas on suund siiski rohkem uurimisprintsipile. Eesmärk on siiski jõuda tõeni, mis tsiviilvaidluste puhul on tihti raskendatud, kuna kohtul puuduvad seaduslikud võimalused ja ka rahalised vahendid nn uurimist teostada.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu rõhutab veelgi tsiviilkohtumenetluse üldiseid põhimõtteid. Eelnõu eesmärgiks on suurendada **õiguskindlust** ühiskonnas. Õiguskindlust on võimalik tagada üksnes siis kui kohtusse abisaamiseks pöördunud isik saab juba ette aimata kui kaua asja menetlemine kohtus aega võtab ning ennustada tõenäoliselt vaidluse lahendust. Õiguskindluse tagamiseks lihtsustab eelnõu menetlust esimese astme kohtus, andes kohtule veelgi enam vahendaja rolli, kelle ülesandeks ei ole tõendite kogumine ega tõe väljaselgitamine vaid üksnes tema ette tõstatatud probleemi lahendamine. Eelnõu kiirendab just lõpliku kohtulahendi saamist, piirates oluliselt kaebamise instituuati vältimaks apellatsioonimenetluses esimese astme kohtu töö kordamist. Eelnõus on reguleeritud kohtumenetlus kohtus ja vahekohtus.

1.4. Tsiviilmenetluse põhimõtted

Tsiviilmenetlus lähtub eraõigusele omastest ühtsetest põhimõtetest, millest tähtsaim on dispositsiooni-põhimõte. Tsiviilmenetlus kui menetlusõigus on siiski avalik õigus ning talle on omased ka avaliku õiguse põhimõtted, mis peavad tagama üksikisiku kaitse ja kontrolli avaliku võimu tegevuse üle. Järgnevalt on esitatud avatud loetelu tsiviilmenetlus põhimõtetest.

- **Objektiivsus** – kohus peab olema ja näima objektiivne ja erapooletu. Selle tagab taandamisõiguse olemasolu, kohtu nõupidamise eraldatus ning otsuse tegemine üksnes asja arutanud kohtukoosseisu poolt. Kohtu ülesanne on välja selgitada obj. tõde nii võrd kui seda võimaldab poolte esitatud tõendid.
- **Optimaalsus** – riigi ja poolte kulud peavad olema võimalikult väikesed kui see ei tohi olla eesmärk omaette. Tagatud protsessitähisega, poolte kohustusega esitada tõendid eelmenetluses § 165 lg 1, protsessi katkematus nõue, kokkuleppe võimalus asja lahendamise igas staadiumis, asja arutamine eelistungi jätkuna § 169 lg 5.

- **Ainujuhtimise ja kollegiaalsuse vahetõrge** – kollegiaalsus poolte või kohtu initsiatiivil, kollegiaalsus annab kohtunikule anonüümsuse, kuid ei võta ära otsustamiskohustust.
- **Rahva kaasamine** – rahvakohtunikud valitakse kohaliku omavalitsuse poolt ning nende kaasamine õigusemõistmisse tagab ühiskonnas kehtivate üldiste väärtushinnangute rakendumise kohtulahendites.
- **Avalikkuse ja üldsuse informeerimine** – kohtukoosseisu avalik teatavaks tegemine, istungite, kohtuotsuste ja toimikute avalikkus.
- **Asja lahendamise üksnes seaduse alusel, seaduslikkuse põhimõte** – seaduslikkuse ka õiguse ja õigluse printsiip. Kohus mõistab õigust üksnes seaduse alusel. Kohus allub üksnes seadusele PS § 3 ja 146.
- **Poolte võrdsuse printsiip** – pooled on kohtu ja seaduse ees võrdsed, see nõuab ka kohtu objektiivsust ja erapooletust asjas, siia alla kuuluvad õigus tõlgile, õigus esitada avaldusi ja taotlusi ja anda seletusi oma emakeeles. TsMS § 6
- **Poolte võistlevuse printsiip** on pigem anglo-ameerika kui kontinentaal-euroopale omane põhimõte. Kohus kogub tõendeid üksnes avalikku huvi omavas vaidluses. Avaliku huviga vaidlused on lapsi puudutavad vaidlused, pankrotiasjad. Samas on kohtul siiski kohustus selgitada poolele tema protsessuaalseid õigusi, määrata poolele riigi kulul õigusabi omal algatusel, kui näeb, et poole olulised huvid võivad jääda kaitseta. Kohtu ülesanne on kvalifitseerida nõue – selgitada välja, mida pool kohtus tegelikult tahab. Kohus selgitab pooltele protsessiõigust – õigusi ja kohustusi teha mingit protsessitoimingut ja mis on selle toiminguga tagajärjed, kuid kohus ei selgita materiaalõigust. Anglo-ameerika süsteemis tugineb kohus üksnes neile tõenditele, mida pooled esitavad. Pooli esindavad alati advokaadid. Kontinentaal-euroopa süsteemis on levinum uurimis- e inkvisitsiooni printsiip – kohus peab välja selgitama tõe. Eestis on midagi vahepealset.
- **Avalikkuse põhimõte** – kohtuistungid on avalikud, üksnes seaduses näidatud juhtudel võib kuulutada istungi kinniseks, samuti on avalik kohtuotsus ja jõustunud otsuse järgselt ka asja materjalid v.a kui on tegemist riigisaladuse või isiku delikaatsete isikuandmetega. Sel juhul saab avalikult kasutada kohtutoimiku seda osa, mis selliseid andmeid ei sisalda.
- **Asja vahenditu läbivaatamise põhimõte** – I astme kohus uurib vahetult tõendeid, kuulab üle tunnistajad, teeb paikvaatlust, ka II astme kohus uurib tõendeid vahetult, kui tahetase anda I astmest erinev hinnang tõenditele.
- **Suulise ja vahenditu läbivaatamise printsiip** – kirjalik menetlus on lubatud üksnes seaduses ettenähtud juhul. Pooltel on võimalus taotleda menetluse taastamist ja suulist arutamist kui I astme kohus tegi otsuse kirjalikus menetluses. Protsessiosalisele peab igal juhul tagama võimaluse olla vähemalt üks kord kohtu poolt ära kuulatud. Tavaliselt toimub suuline arutamine I astme kohtus. Hagi tagamise ning muude sarnaste sanktsioonide rakendamisel toimub selline ärakuulamine II astme kohtus. Asja vahenditu läbivaatamine tähendab seda, et kohtumenetluse läbi viinud kohtunik teeb ka otsuse.
- **Asja katkestamatu läbivaatamise põhimõte** – kohtuasi tuleb ette valmistada sellise põhjalikkusega, et seda on võimalik katkestamatult algusest lõpuni ühel kohtuistungil ära arutada.
- **Vastaspolee pahatahtliku üllatamise lubamatus.**
- **Ühesugune kohtuhierarhia kõikide asjadele** – kõrgem kohus ei aruta asja enne kui madalama astme kohus on asja lahendanud, kõiki asju arutab esmalt I astme kohus.
- **Piiramatu apellatsioon** – kõiki I astme kohtuotsuseid on võimalik vaidlustada.
- **Tsiviilmenetluse dispositsiooni põhimõte** – on tsiviilmenetlusele kõige omasem põhimõte. Kohtumenetlus algab alati poole algatusel. Kohus on seotud poolte avalduste ja vastuväidetega, kohus ei tohi hagi piire ületada. Pooltel on alati valikuvõimalus - kas esitada hagi, võimalus hagi eseme/aluse muutmiseks, kokkulepe sõlmimise võimalus.

Tsiviilkohtumenetluse põhimõtted on sätestatud nii tsiviilkohtumenetluse seadustikus kui ka teistes seadustes, sealhulgas Põhiseaduses. Nende põhimõtete loetelu ei ole ammendav.

Muud tsiviilkohtumenetluse seadustiku üldsätted, mis on käsitletavad samuti üldiste põhimõtetenä. Tsiviilkohtumenetluse keel on eesti keel. Muukeelsetel isikutel on võimalus kasutada tõlki, esitada avaldusi oma emakeeles, kuid kohtul on õigus nõuda tõestatud tõlkeid. Seaduses ei ole kirjas, et notariaalselt tõestatud tõlkeid. Selle probleemi lahendab vandetõlgi seadus. Protsessi saab pidada ka muus keeles, see eeldab kohtuotsuse ja protokollide vormistamist muukeelsena, praktiseeritakse Ida-Virumaal ja Narvas.

2. TSIVIILMENETLUSE SUBJEKTID

Tsiviilmenetluse subjektideks on kõik isikud, kelle suhteid ja tegevust kohtus reguleerib tsiviilkohtumenetluse seadustik. Isikute ring on märksa laiem kui vaid vaidlevad pooled ja kohus.

2.1. Kohus ja kohtunik

Põhiseaduse § 146 kohaselt on ainsaks õigusemõistjaks Eesti Vabariigis kohus. Erakorraliste kohtute loomine ei ole lubatud, vajadusel võib teatud liiki asjade lahendamiseks luua erikohtuid. Sellise erikohtuna on kaalutud eraldi tsiviil- ja kriminaalkohtu loomist Tallinnas. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku **eelnõu** täpsustab erikohtute loomist.

Kohtusüsteem on Eesti Vabariigis kolme-astmeline, esimese astme kohtuteks on maa- ja linnakohtud, teise astme kohus on ringkonnakohus ja kõrgeim kohus on Riigikohus.

Maa- ja linnakohus täidab lisaks õigusemõistmise funktsioonile ka mitut täitevvõimule omast järelevalve funktsiooni. Kohtute juures asuvad **registriosakonnad**, mis koosneb äriregistrist, mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrist, kommertspandiregistrist, laevakinnistusraamatust ning mis peavad arvestust äriühingute, laevade, pandiõiguste ja kolmanda sektori organisatsioonide üle. Registrosakonnad asuvad Tallinna linnakohtu, Lääne-Viru maakohtu ja Tartu maakohtu juures. Kohtute **kinnistusamet** koosneb kinnistusregistrist, pärimisregistrist ja abieluvara registrist; lisaks asuvad kohtute juures **kriminaalhooldusosakonnad**. Kohtud teostavad järelevalvet ka kohtutäiturite ja pankrotihaldurite tegevuse üle.

Eesti Vabariigis on kolm ringkonnakohtu – Tallinna, Tartu ja Viru ringkonnakohtud. Ringkonnakohus koosneb tsiviil-, kriminaal- ja halduskollegiumist.

Riigikohus koosneb tsiviil-, kriminaal- ja halduskollegiumist, põhiseaduslikkuse järelevalve kollegiumist ning nn kõrgeimaks kohtuastmeks on Riigikohtu üldkogu, kellel on pädevus otsustada kõikide Riigikohtu pädevuses olevate asjade üle.

Kohus peab Põhiseaduse § 146 kohaselt olema sõltumatu. Kohtu ja kohtunike töö reguleerimine üksnes seadusega tagab kohtu kui süsteemi sõltumatuse, mida nimetatakse ka **objektiivseks sõltumatuseks**. Objektiivne sõltumatus kätkeb endas kohtunike sotsiaalseid tagatisi, eluaegset ametisse nimetamist. Kohus ei allu täidesaatvale- ega seadusandlikule võimule, seadusandlik võim saab üksnes vastu võetavate seadustega reguleerida kohtusüsteemi. Kohtunik peab olema ka **subjektiivselt sõltumatu** asja lahendamisel. Kohtuniku subjektiivse sõltumatuse peab tagama **taandamise** institutsiooni.

Kohtunik saab teha enesetaanduse kui ta leiab, et ei saa olla asjas objektiivne. Protsessiosaline saab kirjaliku taotluse alusel nõuda kohtuniku taandamist. Taandamine on lubatud üksnes seaduses näidatud alusel. Põhjusetu õigusemõistmisest keeldumine ei ole lubatud. Taandamise taotluse rahuldamata jätmine on apellatsioonkaebuse esitamise aluseks ja taandamise aluse olemasolu on kohtuotsuse tühistamise aluseks.

Taandada saab ka tõlki, eksperti, rahvakohtuniku. Sekretäri ei saa taandada. Lepingulist esindajat ei saa taandada, vaid temalt saab kohus volitused ära võtta. Seaduslikku esindajat ei saa taandada. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku **eelnõu** näeb ette taanduse lahendamise kohtu esimehe poolt ning kohtu esimehe taanduse läbivaatamise järgmise astme kohtu poolt.

2.2. Protsessiosalised

Protsessiosalised on isikud, kellel on materiaalsoohtlik huvi protsessi ja selle tulemi vastu.

Protsessiosalisteks tsiviilkohtumenetluses on hageja, kostja, kolmas isik, huvitatud isik ja avaldaja. Ka avalikku huvi kaitsma õigustatud asutus ja muu seadusega nimetatud isik. Protsessiosalise esindaja ei ole protsessiosaline, kuigi tal on selle protsessiosalise õigused, keda ta esindab.

Protsessiosaliste õigused. Protsessiosaliste põhilised õigused on sätestatud TsMS § 67. Neil on õigus tutvuda toimikuga, teha ära kirju, osaleda istungil, teada kohtu koosseisu, esitada taandusi ja taotlusi (tänapäeval kõik kirjalikus vormis), anda seletusi, esitada põhjendusi ja kaalutlusi, esitada tõendeid, osaleda tõendite uurimisel, vaielda vastu vastaspoole taotlustele, põhjendustele, esitada küsimusi, saada kohtufahend eraldi dokumendina, kaevata. Lisaks sellele on protsessiosalistel veel õigusi, mis on sätestatud tsiviilkohtumenetluse seadustikus.

Protsessiosaliste kohustused. Protsessiosalised on kohustatud oma protsessuaalseid õigusi heauskselt. Kohtu roll on seda jälgida ning takistada kuritarvitamisi.

See, milliseid asjaolusid pidada kohtu eksitamiseks või protsessi venitamiseks, oleneb kohtu äranägemisest, mida pidada kuritarvituseks. Sanktsiooniks sellisele käitumisele on trahv, kuid eelnevalt peab kohus isikule tegema trahvihoiatuse. Seaduses on sätestatud ka protsessiosaliste nn lisakohustused.

Näiteks kohustus teavitada aadressi muutusest, kui protsessiosaline oma aadressi muutusest ei teata, siis loetakse kohtukutse, otsus jm kohtu poolt saadetud dokument protsessiosalisele kätte antuks eelnevalt protsessi käigus nimetatud aadressil.

2.2.1. Hageja ja kostja ehk pooled

Isikud, kelle materiaalõiguslike huvide selgitamine ja kaitsmine toimub protsessi käigus, on vaieldava materiaalõigussuhte eeldatavad subjektid. Hageja on õigustatud subjekt ja kostja on kohustatud subjekt.

Hageja on isik kes esitab hagi oma väidetavalt rikutud õiguste kaitseks.

Kostja isik, kelle vastu see nõue on suunatud. Kostja peab olema konkretiseeritud.

Hagejal ja kostjal ehk pooltel on veel eraldi õigused lisaks eelnenule: hagejal õigus vähendada ja suurendada nõuet, muuta hagi alust või eset, loobuda. Kostjal õigus hagi õigeaks võtta. Samuti lõpetada asi kokkuleppel. Õigus viibida kohtuotsuse täitmise juures tuleneb täitemenetluse seadustikust. Poolte lisaõigused on dispositiivse loomuga. Kohus ei võta vastu loobumist kui see rikub kolmanda isiku huve ehk avalikku huvi sisaldavad asjad.

Pooltel on kohustus kasutada protsessiõigusi heauskselt ning nn erikohustused, mida teistel protsessiosalistel ei ole: kohustus protsessitoimingust osa võtta kui kohus seda nõuab, kohustus esitada tõendeid oma väidete ja vastuväidete tõendamiseks.

Kui protsessis on mitu hagejat või kostjat, on tegemist **protsessikaaslusega**:

- **aktiivne protsessikaaslus** ehk mitu hagejat ühe kostja vastu;
- **passiivne protsessikaaslus** üks hageja mitme kostja vastu;
- **segakaaslus** kui on mitu hagejat ja mitu kostjat.

Ühe kostja vastu esitatud mitu erinevat nõuet ei tähenda kohekselt protsessikaaslust, kuid hagide liitmise võimalus annab sellistel puhkudel optimaalseima võimaluse asjade lahendamiseks.

Iga hageja või kostja esineb teiste protsessiosaliste ja kohtu suhtes iseseisvalt. Selline protsessiosaliste iseseisvus on vajalik selleks, et ühe protsessiosalise tegevus või tegevusetus ei kahjustaks teist. Protsessikaaslusest tuleb eristada veel esindamist. Mitme hageja või kostja olemasolul protsessis võivad nad volitada end esindama üht endi hulgast. Kasulik sel juhul, kui pooli on tõesti palju. Protsessikaasluse puhul volitamine on ainus juhul, kus kohus aktsepteerib suulist volitust. Teistel juhtudel peab alati olema volikirj.

Protsessikaaslust saab ka kohtu poolt "tekitada" asjade liitmisel.

Kohus saab **kaasata kostjat** kui hagi on esitatud nõue isiku vastu, kuid kostjana ei ole teda märgitud.

Kohus saab **asendada mittevastava kostja**. Kui hagi esitatakse ekslikult vale isiku vastu, siis saab mittevastava kostja asendada hageja kirjaliku taotluse alusel. Kui hageja ei ole sellise taotluse esitamisega nõus, jääb vale kostja vastu esitatud hagi rahuldamata.

Protsessiõigusjärglus. Füüsilise isiku surma korral või juriidilise isiku reorganiseerimise või ka võla ülekandmise korral saab poole asendada õigusjärglasega kui pool protsessikäigus ära langeb, kui õigussuhe võimaldab õigusjärglust. Uus pool astub ära langenud poole asemele. Protsessiõigusjärglus on universaalse õigusjärglusega protsessi suhtes s.t üle lähevad kõik protsessieelneja õigused ja kohustused ning kõik eelneja poolt teostatud protsessitoimingud on protsessiõigusjärglasele kohustuslikud.

2.2.2. Kolmas isik

Iseseisva nõudega kolmas isik. Tal on kõik hageja õigused ja kohustused. Tal on iseseisev nõudeõigus vaidluseseme suhtes. Ta võib ise protsessi astuda kuni asja arutamise lõpetamiseni esimese astme kohtus. Tegelikult on selliseid 3. isikuid vähe. Pigem esitatakse juba ise kostja vastu hagi.

Iseseisva nõudeta kolmas isik. Kaasatakse protsessi kohtunäärusega, mida ei saa vaidlustada, kas poole või kohtu algatusel. On alati ühe poole pool s.t kolmas isik kostja poolel, kolmas isik hageja poolel. Isik, kelle õigusi või kohustusi kohtulahend võib puudutada. Tal on protsessiosalise õigused ja kohustused, mitte hageja või kostja õigused ja kohustused. Kui hagi rahuldatakse on kostjal õigus paluda välja mõista kolmandalt isikult hagi nõue, kui on selgunud protsessi käigus, et tegelik vastutaja on kolmas isik kostja poolel.

2.3. Esindajad

Seadusejärgne esindus TsMS § 84. Alaealise seaduslikuks esindajaks on tema vanem või eeskostja. Piiratud teovõimega täisealisel isikul on seaduslikuks esindajaks kohtu poolt määratud eeskostja.

Juriidilisel isiku seaduslikuks esindajaks on juhatuse või seda asendava organi liige, samuti likvideerija. Pankrotimenetluses esindab võlgnikku pankrotihaldur.

Seaduslikuks esindajaks on oma volituste piires ka pärandi hooldaja või testamenditäitja, kinnisasja sundvalitseja, teadmata kadunu vara hooldaja.

Esindaja ei ole protsessiosaline, kuid tal on selle protsessiosalise õigused ja kohustused keda ta esindab.

Lepinguline esindus. TsMS § 85. Advokaat, prokurist, isik, kes on protsessiosalisega töö- või teenistussuhtes, protsessiosalise üleneja või alanejasugulane, üks hageja teiste hagejate eest või kostja kostjate eest, kui lepinguline esindus tuleneb seadusest (riik), muu õigusteadmistega isik. Volitusi tõendab volikirj. TsMS § 88 määratleb ära isikute ringi, kes ei tohi olla esindaja. Kohtul on õigus lepinguliselt esindajalt volitused ära võtta kui ta ei saa hakkama oma tööga.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku **eelnõu** kasutab terminit **menetlusosalised**. Kohus ei saa dispositiooni-põhimõttest lähtuvalt enam iseseisvalt kaasata kostjaid ja kolmandaid isikuid, selleks on vaja menetlusosalise vastavasisulist taotlust. Eelnõus sätestab advokaadiesinduse kohustuslikkuse apellatsiooniasemes ning ühtlustab tsiviilseadustiku üldosaseaduse ja tsiviilkohtumenetluse seadustiku esindust puudutavad sätted.

3. KOHTUALLUVUS EHK KOHTUVÕIMKOND

Kohtu seadusega on määratud võimupiirid õigusemõistmisel. Kas asi allub sellele kohtule, kellele avaldus on esitatud, on kohtu enda otsustada.

Kohtuvõimkond **asja liikide järgi**. Tsiviil- ja kriminaalasjad ning haldusasjad. EV-s eraldi halduskohtud, kelle ülesandeks on lahendada avalik-õiguslikud vaidlused ehk vaidlused, kus üheks pooleks on alati avaliku võimu kandja kas riigi, kohaliku omavalitsuse või muu avalikku võimu teostava isiku näol ning teiseks pooleks füüsiline või eraõiguslik juriidiline isik..

Kohtuvõimkond tsiviilasjade puhul – kõiki tsiviilõiguslikke vaidlusi võib arutada kohtus, kuid on võimalus ka kohtuväliseks asja lahendamiseks, kas töövaidluskomisjonis, üürikomisjonis või vahekohus. Selliste kohtuväliste võimaluste hulk laieneb pidevalt, kuid sellise kohtuvälise komisjoni otsusega mittedõustumisel on alati võimalik vaidlus lahendada kohtus.

Hierarhiline alluvus – kõik asjad algavad esimese astme kohtust. Ringkonnakohus saab arutada ainult neid asju, mis on arutatud esimeses astmes ja edasi kaevatud. Riigikohus arutab vaid selliseid tsiviilasju, mille kohta on ringkonnakohus oma lahendi teinud.

Territoriaalne alluvus – igal kohtul on oma territoorium, mida ta teenindab, määrab ära samaliigiliste kohtute vahel asjade alluvuse.

Hagi esitamisel tuleb valida õige kohus. Vale kohtu koosseisu poolt asja arutamine võib viia kohtulahendi tühistamisele. Kohtualluvuse õigsuse üle otsustab kohus hagi menetlusse võtmisel.

Üldine alluvuse reegel on, et hagi esitatakse kostja elu- või asukoha järgi. Kui hagi on esitatud valele kohtule, siis on kostjal alati õigus paluda saata asi sellesse kohtusse, kus on kostja elu- või asukoht.

See peaks vähendama alusetute hagide hulka, kuna hageja peab kohtusse kohale minema ning tavaliselt asuvad ka tõendid kostja elukohas.

Alternatiivne kohtualluvus ehk kohtualluvus hageja valikul. Teatud juhtudel annab seadus hagejale õiguse valida kohut. Saab esitada ka kostja elukohta või asukohta järgi või:

- kui kostja elukoht ei ole teada, siis tema viimase teada oleva elukohta või kinnisvara asukohta järgi. Või kui kostjal on mitu elukohta. Juriidilisel isikul on asukoht alati olemas – registrikaardil.
- kui kostja elukoht ei ole Eestis – viimase Eesti elukohta järgi või vara asukohta järgi;
- äriühingu majandusüksuse asukohta järgi või välismaa äriühingu filiaali asukohta järgi hoolimata sellest, et äriühingu enda asukoht on registri järgi mujal;
- töölepingu vaidlused – hariliku töökoha järgi;
- elatishagi ja põlvnemise hagi puhul – hageja elukohta järgi;
- kahju hüvitamise hagi – kahju tekitamise koha järgi – jälle tõendite kättesaadavuse probleem;
- terviserikkete või surmaga tekitatud kahju – hageja elukohta või kahju tekitamise koha järgi;
- lepingust tulenev hagi – lepingu täitmise koha järgi, et tagada kohtuotsuse kergem täitmine;
- abielulahutuse hagi, kui kostja on teadmata kadunud või teovõimetu või kinnipidamiskohas vabaduskaotuslikku karistust kandmas või kui alaealised lapsed on hageja juures, siis hageja elukohta järgi jne.

Kui alternatiivne alluvus on lubatud ja asi võib alluda mitmele kohtule, siis on see hageja õigus valida kohut.

Lepinguline kohtualluvus. Kui lepingus on kindlaks määratud, millises kohtus vaidluse lahendamine toimub, siis on see kohustuslik nii pooltele kui kohtule.

Erandlik kohtualluvus. Teatud liiki asjad on seadusega määratud eriline kohtualluvus:

- kinnisasja puutuva vaidluse puhul – kinnisasja asukohta järgne kohus;
- üürilepingu vaidluse puhul – eluruumi asukohta järgi;
- pärandvara jagamise hagi ja pärandaja võlausaldaja hagi – pärandi avanemise järgi (pärandi avanemise koht on see koht, kus pärandaja sureb). Probleemne, kui pärandaja sureb välismaal, siis avaneb ka pärandi välismaal ning tuleb arvestada rahvusvahelise õiguse ja muude õigusnormidega.
- vara arestist vabastamise hagi – vara asukohta järgi;
- veolepingust tulenev nõue – vedaja asukohta järgi;

Selline alluvus tagab kergema ja odavama kohtuotsuse täitmise protsessi.

Kui hagi esitatakse mitme kostja vastu, kes elavas või asuvad erinevate kohtute tööpiirkonnas, on hagejal õigus valida kohut. Vastuhagi ja iseseisva nõudega kolmanda isiku hagi esitatakse sellesse kohtusse, kus vaadatakse läbi põhihagi. Kohtualluvuse küsimuse otsustab kohus asja menetlusse võtmisel ning valele kohtule esitatud avalduse võib kohus, kas õigele kohtule edasi saata või keelduda määrusega asja menetlusse võtmisest ning saata see koos selgitustega hagejale tagasi.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku **eelnõu** kohaselt saab isik paluda kohtul eelnevalt kindlaks määrata kohtualluvus. Taotluse saab esitada koos tulevase hagiaga. Eelnõu laiendab oluliselt valikulise ja erandliku kohtualluvuse võimalusi ning lisab võimalusi, mil kohtualluvuse kokkuleppel ei ole õiguslikult siduvaid tagajärgi.

4. HAGI

Hagi on kohtule esitatud vaidlustatud või väidetavalt rikutud subjektiivsete õiguste kaitse nõue. Esitatakse alati kirjalikult. See ei ole isiku nõue teise isiku vastu vaid isiku nõue kohtule, mille kaudu hageja otsib kaitset oma õigustele.

Hagi alus – elulised asjaolud, juriidilised faktid, millele rajaneb nõue. Materiaalõiguslik alus väljendub konkreetses seaduse sättes.

Hagi ese – materiaalõiguslik nõue kostja vastu, see tegevus, mida kostja on kohustatud hagi rahuldamise korral tegema või rahasumma, mida välja mõista. Nõue peab olema selge ja see peab olema esitatud nn positiivses vormis. Kohus saab kohustada kostjat mingile tegevusele või tunnustada kellegi õigus. Positiivne vorm tähendab seda, et nõue peab olema täidetav.

4.1. Hagiavaldusele esitatavad nõuded

Hagiavaldus esitatakse kohtule selgesti loetavas masinakirjas (formaadis A4) koos selgesti loetavate ära kirjadega vastavalt kostjate arvule, samuti lisatakse dokumentide ära kirjad vastaspoole jaoks. Hagiavaldus peab olema vormistatud järgnevalt ja sisaldama teatud kindlat informatsiooni.

Hagiavalduses peab olema kirjas:

- kohtu nimi, kuhu hagi esitatakse;
- hageja nimi, elu- või asukoht ja postiaadress, töökoht, (amet või tegevusala), sidevahendite numbrid ning kui hagejal on esindaja, siis tema nimi ja postiaadress;
- samad andmed kostja kohta, kui kostja aadress ei ole teada, siis tuleb lisada, mida hageja on teinud selle teadasaamiseks;
- hageja nõue ja hagi hind, kui hagil hind on;
- asjaolud, millega hageja põhjendab oma nõude ja neid asjaolusid kinnitavad tõendid, mida hageja esitab või kavatses esitada;
- hagiavaldusele lisatud dokumentaalsete tõendite loetelu;
- abielulahutuse hagiavalduses peavad lisaks kirjas olema veel:
  - poolte sünniaastad;
  - andmed poolte alaealiste laste asukoha ning selle kohta, kes pooltest lapsi ülal peab ja kasvatab ning kuidas laste elu edaspidi korraldada;
  - vara jagamise nõude korral vara nimekiri, asukoht ja hageja hinnang iga eseme maksumuse kohta ning vara jagamise ettepanek.
- hagiavaldusele kirjutab alla hageja või tema esindaja;
- esindaja lisab volikirja või muu tema volitusi tõendava dokumendi;
- hagiavaldus esitatakse kohtule kostja elukoha järgi, kui kostjaks on juriidiline isik, siis tema asukoha järgi;
- kostja vastu, kelle elukoht ei ole Eestis, võib hagi esitada tema vara asukoha või tema viimase teada oleva elukoha järgi Eestis;
- elatisraha nõude või isaduse tuvastamise hagi võib hageja esitada ka oma elukoha järgi.

Kui hagi on esitatud puudustega, mille loetelu sätestab TsMS § 149 lg.4 – vajalikud andmed ei ole kirjas, puuduvad lisad või hagi on esitatud üheks eksemplaris, riigilõiv on tasumata, nõue ei ole selge või nõuet ei ole üldse olemas, siis annab kohus hagejale tähtaja puuduste kõrvaldamiseks. Kohus saadab hagejale kirja, kus on loetletud puudused ja kui võimalik, siis ka see viis, kuidas puuduse saab kõrvaldada. Kohus ei saa anda pooltele juriidilist nõu, üksnes selgitada protsessinorme ja võimalusi kuidas probleem lahendada. Kui hageja ei reageeri kirjale ja puudusi ei kõrvalda, keeldub kohus hagi menetlusse võtmisest ja tagastab selle.

Kohus tagastab avalduse kui:

- avaldus ei kuulu kohtu pädevusse tsiviilkohtumenetluse korras läbivaatamiseks s.t asi ei ole tsiviilasi;
- kohtusse pöördunud isik ei ole kinni pidanud seda liiki asjade seadusega kehtestatud eelneva kohtuvälise lahendamise korrast. Siin ka võimalus, kui notariaalses lepingus on sees klausel, et saab kohe pöörduda kohtutäiturite poole lepingust tuleneva kohustise täitmatajätmisel. Kohtul on alus keeldumiseks.
- on olemas jõustunud kohtuotsus, mis on tehtud vaidluses samade poolte vahel sama eseme kohta ja samadel alustel või kui on olemas kohtumäärus hageja hagist loobumise või poolte kokkuleppe kinnitamise kohta. Tegelikult on seda võimatu kontrollida, kuna kõikide Eesti kohtule kõik lahendid ei ole elektroonilisel kujul kättesaadavad ning kirjavahetus kujuneks kulukaks. Kui asi on juba menetluses ja teine pool teatab, et on olemas jõustunud otsus, siis on see menetluse lõpetamise aluseks.
- kohtu menetluses on juba samade poolte vaheline sama vaidlus;
- töövaidluskomisjonis on samade poolte vahel vaidlusasi sama eseme kohta samal alusel;
- poolte vahel on sõlmitud leping vaidluse andmiseks vahekohtu lahendada;
- asi ei allu sellele kohtule;
- avalduse on esitanud isik, kellel ei ole tsiviilprotsessiteovõimet;
- avalduse on huvitatud isiku nimel esitanud isik, kellel ei ole selleks volitusi.

Kohus otsustab 20 päeva jooksul, kas asi menetlusse võtta või mitte. Siis teatab kohus kostjale hagi esitamisest ja küsib reeglina ka kirjalikke vastuväiteid. Kui kostja neid ei esita, on kohtul õigus asi lahendada kirjalikus menetluses eelistungit pidamata ja teha tagaseljaotsus. Pool sel juhul kohtusse ei kutsuta. Pooltel on õigus esitada kaja menetluse taastamiseks samas kohtus. Tagaseljaotsus on sanktsioon poolele, kes ei suvatse kohtu nõudmistele vastata.

4.2. Kostja kaitse hagi vastu

4.2.1. Hagi eitamine

Kostja ei tunnista hagi, kuid ei esita vastuväiteid. Seega jääb kostjal ära ka tõendamise kohustus, kuna pool peab tõendama oma väiteid või vastuväiteid. Samas ei haaku see poolte võrdsuse ja avalikkus printsiibiga.

4.2.2. Kostja vastuväited

Kostja esitab oma nägemuse ja asjaolude tõlgenduse. Kohustus esitada omapoolseid tõendeid, mis välistavad hageja nõude olemasolu. Kohtule vastamine kohustuslik, kui kohus väljastab kostjale kirjalikke vastuväidete kohustuse.

4.2.3. Protsessuaalne taandus

Kostja ei vaidlusta mitte nõude sisu ja asjaolusid vaid hageja võimalust asja kohtus vaidlustada. Kostja saab nõuda asja üleandmist vahekohtule, mõnele kohtueelse vaidluse lahendamise instantsile – nt töövaidluskomisjonile.

4.2.4. Vastuhagi

Kostja esitab nõude hageja vastu, mis on seotud hageja nõudega. Vastuhagi peab vastama ühele järgmistest tingimustest:

- vastuhagi on suunatud põhihagi tasaarvestamisele;
- vastuhagi rahuldamine välistab hagi rahuldamise, nt vanema õiguste äravõtmise hagi ja lapsega kohtumise korra määramise hagi;
- vastuhagi ja põhihagi vahel on vastastikkune seos ja nende ühine läbivaatamine võimaldab asja õiget ja kiiremat läbivaatamist.

Vastuhagi vastuvõtmise ja selle vastavuse vastuhagile esitatavatele tingimustele otsustab kohus, kuulates ära teise poole arvamuse. Vastuhagi saab esitada kuni asja arutamise lõppemiseni esimese astme kohtus.

4.2.5. Hagi aegumine

Ei ole otseselt kostja kaitse hagi vastu. Kui hagi on aegunud, siis see ei ole aluse asja menetlusse võtmisest keeldumiseks. Kohus ei saa ise hagi aegumist rakendada, kuid saab jätta hagi rahuldamata, kui teine pool sõnaselgelt viitab sellele, et hagi on aegunud. Nõue võib olla sel juhul täiesti põhjendatud. Hagi aegumise tähtajad määrab ära materiaalõigus. Erinevate nõuete puhul on hagi aegumise tähtaeg erinev. Hagi aegumisel on alati võimalik nõude vabatahtlik täitmine kostja poolt, kuid riigi sunnijõu kasutamine nõude rahuldamisel ei ole võimalik. Aegumisest tuleb eristada õigust lõpetava tähtaja saabumist. Kui õigust lõpetav tähtaeg on saabunud, ei ole võimalik ka nõude vabatahtlik täitmine ning hagejal puudub üldse õigus oma rikutud õiguste kaitseks kohtusse pöörduda. Õigust lõpetava tähtaja saabumist saab kohus ise kohaldada ning vastaspoole sellekohane sõnaselge viide ei ole vajalik.

4.3. Hagi tagamine

Hagi tagamine on kohtuotsuse **täitmise** tagamine. Selle ülesanne on tagada, et hagi rahuldamise korral oleks kohtuotsuse täitmine reaalne. Poole põhjendatud kirjaliku taotluse alusel tagab hagi kohus oma määrusega. Hagi tagamise abinõude ammendav loetelu on TsMS § 156. Hagi tagamise otsustab kohus hiljemalt järgmise tööpäeva jooksul taotluse laekumisest. Teisele poolele hagi tagamise taotlusest ei teatata. Kui kohus leiab, et taotlus ei ole põhjendatu, siis jätab kohus hagi tagamata ja teatab sellest kirjaga taotluse esitajale. Seega ei saa seda vaidlustada. Taotlus eeldab ka tõendite olemasolu, mis näitavad mil viisil võib teine pool takistada või võimatuks teha kohtuotsuse täitmise. Hagi tagamisel tuleb arvestada ka hagihipi.

Hagi tagamine ei ole sanktsioon kostja tegevusele, kui too ei täida oma kohustusi.

Hagi tagamise taotlust saab esitada ka kuu aega enne hagi esitamist. Sel juhul tuleb põhjendada nii hagi tagamise abinõue rakendamise vajalikkust kui seda, miks ei saanud hagi kohe esitada.

Kohus võib enne hagi tagamist nõuda taotluseesitajalt teatud rahasumma maksmist kohtu deposiiti, kui kohtul on kahtlusi, et hagi tagamine võib põhjustada kostjal suurt kahju. Tsiviilkohtupidamise seadustiku **eelnõu** sätestab riigilõivu hagi tagamise taotluse esitamisel hoidmaks ära alusetuid hagi tagamise taotlusi.

4.3.1. Hagi tagamise abinõud:

- kostjale kuuluvale kinnisvarale kohtuliku hüpoteegi seadmine;
- vara käsutamise keelumärke tegemine vararegistris, nt korterit saab kasutada, seal elada, kuid ei saa võõrandada – müüa või kinkida;
- kostja või teise isiku valduses oleva kostjale kuuluva vallasvara arestimine. Vallasvara on igasugune muu vara, mis ei ole kinnisvara – maa, hoonestusõigus jm.
- kostjal elukohast lahkumise keelamine,
- kostjal teatud tehingute ja toimingute tegemise keelamine;
- teisel isikul kostjale vara üleandmise või kostja suhtes muude kohustuste täitmise keelamine,
- vara sundmüügi peatamine vara arestist vabastamise hagis;
- täitemenetluse peatamine, kui täitedokument on hagimenetluses vaidlustatud.

Kui kohtu määrust ei täideta on sanktsiooniks trahv. Hagi tagamisest teatatakse kostjale alles siis, kui see on täidetud. Hagi tagamise määrust saab vaidlustada ringkonnakohtus.

Hagi tagamise abinõusid saab ka asendada. Sel juhul kuulab kohus ära juba mõlema poole seisukoha. Kohus võib rakendada mitut hagi tagamise abinõud üheaegselt.

Hagi tagamise tühistab sama kohus kui hagi jääb rahuldamata või kostja rahuldab hageja nõude vabatahtlikult täies ulatuses. Tsiviilkohtupidamise seadustiku **eelnõu** too uute hagi tagamise abinõuetena sisse tsiviilaresti, hagi tagamise avalike ülesannete täitmiseks määratud eseme suhtes, mis teeb keerukamaks avaliku võimu teostamiseks vajalike institutsioonide vara arestimise.

5. KOHTUKULUD

Kohtukulud koosnevad **riigilõivust, asja läbivaatamise kuludest ja kassatsioonikautsjonist**. Riigilõiv ja kassatsioonikautsjon on riigilõivuseadusega määratletud kindlad summad, mis tuleb maksta riigituludesse, reeglina enne menetlustoimingu teostamist.

5.1. Riigilõiv

Riigilõiv tuleb tasuda hagilt, vastuhagilt ja iseseisva nõudega kolmanda isiku hagilt kas olenevalt haghinnast, kui hagil on olemas hind või siis olenevalt sellest mis hagiga on tegemist. Riigilõivu tasumist reguleerib nii riigilõivuseadus kui tsiviilkohtumenetluse seadustik. Riigilõivu tuleb tasuda ka hagitamenetluse avalduselt, apellatsioonkaebuselt ja erikaebuselt.

- Mittevaralise (või hindamisele mittekuuluva) hagi avalduse esitamisel tasutakse riigilõivu 60 krooni.
- Abielulahutuse hagi avalduse esitamisel tasutakse riigilõivu 300 krooni.
- Hagiavalduse esitamisel abielu lahutamiseks isikust, kes on tunnistanud teadmata kadunuks või teovõimetuks, tasutakse riigilõivu 10 krooni.
- Abielulahutusega seotud vara jagamise avalduse esitamisel tasutakse riigilõivu 2 600 krooni.
- Hagiavalduse esitamisel lepingu sõlmimise, muutmise või lõpetamise vaidluses tasutakse riigilõivu 200 krooni.
- Avalduse (kaebuse) esitamisel erimenetluse asjas tasutakse riigilõivu 60 krooni.

- Kaebuse esitamisel riigiasutuse või ametiisiku õigusvastase tegevuse peale tasutakse riigilõivu 10 krooni, välja arvatud käesoleva paragrahvi lõigetes 10-12 sätestatud juhul.
- Kaebuse esitamisel maksuhalduri või muu riigiasutuse tegevuse peale maksusummade või maksete määramisel, maksude või maksete sissenõudmisel või sanktsioonide rakendamisel tasutakse riigilõivu 3% vaidlustatavast summast, kuid mitte vähem kui 10 krooni ja mitte rohkem kui 5 000 krooni.
- Kaebuse esitamisel Patendiameti otsuse vaidlustamiseks tasutakse riigilõivu 3 200 krooni.
- Kaebuse esitamisel Taimetoodangu Inspeksiooni otsuse vaidlustamiseks tasutakse riigilõivu 2 200 krooni.
- Pankrotiavalduse või muu pankrotimenetlusega seotud avalduse või kaebuse esitamisel tasutakse riigilõivu: 1) võlgniku, tema surma korral pärija või pärandvara hoidja pankrotiavalduse esitamise eest 150 krooni; 2) võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise eest 1600 krooni; 3) muu pankrotimenetlusega seotud avalduse või kaebuse esitamise eest 80 krooni.
- Apellatsioonkaebuse esitamisel kohtuotsuse peale, tasutakse riigilõivu samas ulatuses, kui tasutaks avalduse esialgsel esitamisel esimese astme kohtule.

Tabel 1. Mõned riigilõivu täismäärad hagiavalduse esitamise eest (kroonides).

Hagihind kuni	Riigilõivu täismäär	Hagihind kuni	Riigilõivu täismäär	Hagihind kuni	Riigilõivu täismäär	Hagihind kuni	Riigilõivu täismäär
500	50	50 000	3500	500 000	26 000	5 000 000	175 000
1 000	100	75 000	4750	750 000	36 000	7 500 000	263 000
10 000	700	100 000	6000	1 000 000	46 000	10 000 000	350 000
25 000	1750	200 000	11 000	2 000 000	76 000	üle 10 milj	3% summast

Kohtul on õigus isiku kirjaliku taotluse alusel määrusega vabastada isik täielikult või osaliselt riigilõivu tasumisest, lähtudes isiku maksevõimest. Taotlusele peab lisama juurde dokumendid, mis tõendavad maksujõuetust. Riigilõivu tasumisest vabastab kohus, kas hagi esitamise – kui hagi jääb rahuldamata, tuleb isikul riigilõiv riigituludesse tasuda – või ka siis, kui hagi jääb rahuldamata. Asjaolu, et isik on pensionär, õpilane või töötu ei ole iseenesest veel aluseks riigilõivu tasumisest vabastamiseks.

Kohus võib ka pikendada kohtukulude tasumise tähtaega kohtuotsuse tegemisel ning nõuda juba menetluses olevas tsiviilasjas riigilõivu tasumist, kui selgub, et riigilõivu on tasutud ettenähtust vähe.

Kui menetlustoiming, millelt riigilõiv tasuti, jääb tegemata, riigilõiv tagastatakse. Riigilõivu tagastamist reguleerib riigilõivuseadus.

5.2. Asja läbivaatamise kulud

Asja läbivaatamise kulud on kulud, mis on otseselt soetud menetlusega. Kõikide kulutuste kohta ei olegi võimalik arvestust pidada, kuid eriti rahaliselt oluliste kulude üle peetakse arvestust. Asja läbivaatamise kuludele on seaduses sätestatud ka piirangud. Asja läbivaatamise kuludeks on:

- eksperdi-, tõlgi- ja tunnistajatasud;
- dokumentaalse tõendi saamise, asitõendi vaatluse ja paikvaatluse tegemise kulud;
- sundtoomise, aresti ja vahi all pidamise kulud;
- õigusabikulud;
- postikulud ja kutsete kätteandmise kulud;
- Ametlikes Teadaannetes kutse või teate avaldamise kulud. 2001. a. jaanuarist on kutsete ja teadete avaldamine lõivustatud. Poole töölt puudumise tõttu saamata jäänud palk, söidukulud ja korterirahad.

Pool, kes nõuab eksperti, tunnistajat, tõlki, paikvaatlust samuti posti ja kutse kättetoimetamise ja avaldamise kulud maksab ette kohtu deposiiti või vastavale arvele. Kohus võib vabastada ka õigusabi eest tasumisest ning kanda selle riigi arvele. Tegelikult vabastab kohus õigusabi eest tasumisest üksnes sel juhul, kui kohus on määranud isikule tasuta õigusabi. Õigusabikulud on seotud hagihinnaga. Õigusabikulud, mis hinnaga hagi puhul ületavad 5% hagihinna piiri, jätab kohus välja mõistmata.

5.3. Kohtukulude jaotamine

Pool, kelle kasuks tehti otsuse, võib esitada taotluse kohtukulude välja mõistmiseks teiselt poolt. Selleks on vaja esitada taotlus, tavaliselt juba hagi ning kuludokumendid enne asja sisulise arutamise lõpetamist. Erisused poolte kokkuleppel ja hagi loobumisel.

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku **eelnõu** nimetab kohtukulud ümber menetluskuludeks, mille kindlaks määramine ja väljamõistmine hakkab toimuma alles pärast menetluse lõppu. Eelnõu kaotab 5% piirangu, sätestab eraldi asja läbivaatamise kulud, mis on tõlgi-, eksperdi- ja tunnistajakulud, ning kohtuvälised kulud, eelkõige õigusabikulud ja reisikulud. Kohtukulude väljamõistmisel tuleb lähtuda mõistlikkuse põhimõttest. Põhjalikult on reguleeritud riigi poolne rahaline abi eraldi füüsilistele ja juriidilistele isikutele, laiendatud on võimalust ise valida endale esindaja, kelle töötasu maksab kinni riik. Riigiabi reguleerib otseselt õigusteenuse seadus, mille esialgne eelnõu on küll väljatöötatud, kuid mida ei ole veel Riigikogule esitatud. Uue instituudina on ette nähtud tagatise nõudmise võimalus hilisemate menetluskulude katteks ning kohtuotsuse viivitamatu täitmise tagamiseks.

6. TÕENDID

Tõendamine on asjaolude tõendamise protsess. Tõendada tuleb nii väiteid, vastuväiteid kui arvamusi.

Tsiviilmenetlus lähtub poolte võrduse põhimõttest. Pooled peavad ise oma väiteid tõendama ja ka andma teisele poolele teada, millised on tema poolt esitatavad tõendid. Vastaspoolle üllatamine uute tõenditega loetakse protsessiõiguste kuritarvitamiseks.

Tõendamise ese - need asjaolud või asjaolude puudumine, mille olemasolu soovitakse protsessi käigus tuvastada.

Hageja tõendab hagi alust ja kostja vastuväidete või vastuhagi alust. Tõendada võib nii positiivseid fakte ehk millegi olemasolu, kui negatiivseid fakte ehk millegi puudumist. Negatiivne tõendamine on alati raskem ja tegelikkuses käib see teatud positiivsete faktide kaudu, näiteks alibi. Tõendamaks seda, et isik ei viibinud ühes kohas, tuleb tal positiivselt tõendada seda, et ta viibis mujal.

Tõendamiskoormus tähendab seda, et kumbki pool peab tõendama oma väiteid. See eeldab poolte aktiivsust. Kohus võib koguda tõendeid üksnes hagi menetluses ning asjades, kus on avalik huvi. Reeglina on siis tegemist lastesse puutuvate küsimustega, mõningal määral ka pankrotimenetluses.

Tõenduslik presumptsioon on teatud asjaolude esinemise eeldamine, kui teised asjaolud on tõendatud. Ni kahju hüvitamises eeldatakse kostja süüd. Kostja kohustus on tõendada seda, et ta ei ole süüdi.

Tõendamisest vabastamise alusteks on:

- asjaolud, mida kohus loeb üldteadaolevaiks. Siia alla kuuluvad ajaloolised faktid, mida kohus kohtuotsusega tunnustab üldteadaolevaiks. Ni üldteadaolev ei ole ajakirjanduses avaldatud info Lasnamäe 3-toaliste korterite hindade kohta.
- ühes tsiviilasja jõustunud kohtuotsusega tuvastatud asjaolud, kui vaidlus on samade poolte vahel. Kehtib ka asjast osavõtnud kolmanda isiku suhtes.
- jõustunud kohtuotsus kriminaal- või haldusasjas on siduv niivõrd, kui võrd tegu leidis aset ja ka teo pani toime sama isik. Kui on tegu haldusõiguserikkumise (HÕR) protokolliga või politsei otsusega HÕR asjas, siis see on lihtsalt dokumentaalne tõend.

6.1. Tõendite kuuluvus

Tõend peab olema **asjakohane**. See on kohtu otsustada, kas poolte esitatud tõend on vaidlusesse puutuv või ei. Eeldab kohtu poolset eelotsustust. Vajalik selleks, et kohtu ei koormataks üle kõikvõimaliku "prahjaga", mida pool, kuritarvitades oma protsessuaalseid õigusi, kohtule esitab. Samas ei saa ilma hea põhjendusega teises astmes tõendeid esitada. Seega on teine aste sõltuv esimese astme kohtu otsustusest tõendite lubatavuse kohta. Kohus peab tõendi vastuvõtmisest keeldumist põhjendama ja see protokollitakse.

6.2. Tõendite lubatavus

Teatud õigussuhteid ei saa tõendada kõikide tõenditega. Nt laenuleping peab olema kirjalik ja selle olemasolu või rahatust ei saa tõendada tunnistajatega. Töölepingu tingimusi ei saa tõendada tunnistajatega, kui ei ole kirjalikku lepingut, siis kohaldatakse seaduse sätteid. Samas tehingu kehtetust saab tõendada kõigi tõenditega hoolimata sellest, et tehingu olemasolu ei saa tõendada teatud tõenditega.

Tsiviilkorras saab tõendada ka teo õigusvastasust muul moel kui kriminaalõiguses, ka kriminaalkuriteo tunnustega tegusid. Lubatud ka kaudsed ja tuletatud tõendid erinevalt näiteks anglo-ameerika õigussüsteemist, kus kaudsel tõendil ei ole kaalu.

6.3. Tõendite saamine

Protsessiosalised peavad tõendama oma väiteid ja vastuväiteid, kuid alati ei ole tõendite hankimine neile endale jõukohane. Teades, milliseid tõendeid soovitakse esitada ning kus neid tõendeid on võimalik hankida, saab kohus aidata tõendite kogumisel protsessiosalisi.

6.3.1. Kohtu erinõue

Kui on vajadus koguda tõendeid väljaspool kohtu territoriaalset pädevust, siis saab seda poole taotlusel teostada kohtu erinõude korras. Ka nendes riikides, kellega Eestil on õigusabi leping, saab tunnistajaid üle kuulata, dokumentaalseid tõendeid uurida jne. Kohus teeb vastava määruse ning see täidetakse teise kohtu poolt. Määruses peavad olema küsimused tunnistajale jne. Sel juhul saab protokollitud tunnistust kasutada kui tunnistaja ütlust, mitte kui dokumentaalset tõendit.

6.3.2. Tõendite tagamine

Tõendamise võimalikkus tagamine tulevikus. Kui on alust arvata, et tõendamine muutub tulevikus võimatuks. Nt kergesti riknev toiduaine, eakas ja haige tunnistaja, võib esitada taotluse tõendi tagamiseks. Siis teostab kohus tunnistaja ülekuulamise või paikvaatluse või asitõendi vaatluse enne asja sisulist arutamist. Kasutatav ka sel juhul, kui tunnistaja on tulnud kohtuistungile, mis lükatakse edasi ja tunnistajal ei ole võimalik hiljem mõjuvatel põhjustel tulla.

6.3.3. Tõendi väljanõudmine

Juhul, kui isik ei saa ise tõendit kätte, on tal õigus taotleda kohtult selle väljanõudmist. Samas on kõik isikud kohustatud trahvi ähvardusel kohtule esitama tema valduses oleva tõendi kui kohus seda nõuab. Kohtule võib esitada seadusest tuleneva vastuväite väljanõutava tõendi mitteeesitamiseks.

Tsiviilkohtupidamise seadustiku **eelnõu** sätestab uudse **põhistamise** instituudi, mis on juba tsiviilõiguses tarvitusel. Põhistamine tähendab kohtu piisavat veenmist, millega ei pea alati kaasnema tõsikäändlate tõendite esitamine. Eelnõu kitsendab oluliselt tõendamisest vabastamise aluseid. Siduvaks loetakse teise, samade poolte vahel jõustunud kohtuotsuse resolutsiooniga tuvastatud asjaolud, andes kohtule rohkem ruumi tõendite hindamisel uues protsessis. Tõendite tagamiseks ja kohtumenetluse kiirendamiseks on sätestatud eeltõendamismenetlus ning tunnistaja kirjaliku tunnistuse andmise võimalus.

6.4. Tõendite hindamine

Tõendeid hinnatakse kohtu poolt igakülgselt, täielikult ja objektiivselt ning kogumina. Tõendil ei ole kohtu jaoks ette kindlaksmääratud jõudu. Kõikide tõendite üle saab vaielda. Tõendeid hindab reeglina ainult esimese astme kohus.

6.5. Tõendite liigitus

- **Allika järgi: isikulised** – tunnistaja ütlused, poole seletus, dokumentaalne tõend ja **asjalised** – asitõend.
- **Vormi järgi: suulised** – tunnistaja ütlus, **dokumentaalsed ja asitõendid**.
- **Tajumise järgi: algsed ja tuletatud**.
- **Teabe seose järgi: otsesed ja kaudsed**.

Tõendid tsiviilmenetluses on tunnistaja ütlused, poole ja kolmanda isiku seletus, asitõend, dokumentaalne tõend, paikvaatlus, eksperdi arvamus.

6.5.1. Poole ja kolmanda isiku seletus

Poole või kolmanda isiku seletus temale teadaolevate asja lahendamiseks tähtsust omavata asjaolude kohta, seda hinnatakse koos teiste tõenditega. Alati tuleb arvestada, et poole või kolmanda isiku seletus on asja lahendusest huvitatud isiku poolt antud. Seadusliku esindaja seletus loetakse poole või kolmanda isiku seletuseks. Poolt ja kolmandat isikut võib nende nõusolekul üle kuulata ka vande all. Põhjamaades, Ameerika Ühendriikide õigussüsteemis täiesti tavaline, et poole annab seletuse vande all, kui ta sellest keeldub (põhjamaades on selline võimalus), siis on kohtul alust arvata, et isik valetab. Vannet ei saa anda kuni 15-aastane alacaline (ka esindajana), isik kes ei saa oma tervisliku seisundi tõttu aru vande tähendusest ja riigi või kohaliku omavalitsuse teenistuja, kes seadusest tulenevalt ei saa avaldada teenistuslikku- või ärisaladust, aga üksnes nende andmete osas. Pool võib seletuse anda ka väljaspool kohtu, kui ta ei saa erakorralise takistuse tõttu kohtusse ilmuda. Kohtu otsustada on, kas takistus on erakorraline.

Poole omaksvõtt. Sel juhul ei pea teine pool asjaolu enam tõendama, kui poole vastuväide või nõue tugineb just sellel asjaolul.

Tsiviilkohtupidamise seadustiku **eelnõu** kohaselt ei ole poole ja kolmanda isiku vandeta antud seletus enam tõend vaid lihtsalt menetlusosalise seisukoht.

6.5.2. Tunnistaja ütlus

Tunnistajana võib üle kuulata iga isiku, kes omab teavet asjas tähtsust omavate asjaolude suhtes. Pool esitab taotluse tunnistaja ülekuulamiseks ning põhjendab kohtule lühidalt, mida nimetatud tunnistaja saab oma ütlustega tõendada. Tunnistaja annab ütlused vande all ja kohtuistungil. Erinevalt kriminaalmenetlusest ei saa arvestada enne antud ütlusi. Kuni 15-aastane alacaline ja isik, kes tervislikust seisundist tulenevalt ei saa aru vande tähendusest, vannet ei anna.

Tunnistaja on kohustatud kohtusse ilmuma ja andma ütlusi. Ütluste andmisest võib keelduda, kui tunnistaja:

- on või on olnud poolega abielus;
- on poole üleneja või alaneja sugulane;
- on poole õde või vend või on või on olnud õe või vennaga abielus;
- muu seadusest tulenev alus.

Ütluste andmine on **keelatud** kas mingi isikuga seonduvalt (sel juhul saab nn soodustatud isik anda loa ütluste andmiseks) või kui see on seadusega keelatud.

Seadusega on ütluste andmine keelatud:

- riigi ja kohaliku omavalitsuse teenistujal, kellel on seadusega keelatud avaldada teenistuse tõttu teatavaks saanud riigi- ja ärisaladusi või konfidentsiaalset teavet;
- vaimulikul seoses temale usaldatuga (pihisaladus).

Soodustatud isiku loata ei saa üle kuulata:

- esindajat tsiviilasjas või kaitsjat kriminaalasjas seoses asjaoludega, mis on teatavaks saanud nende kohustuste täitmisel;
- arsti või muud raviasutuse töötajat seoses patsiendi poolt usaldatuga.

Kohtul on õigus keelduda alla 15-aastase või isiku, kes füüsilise või psüühilise puude tõttu ei ole võimeline tajuma asjas tähtsust omavaid asjaolusid ja andma tõepäraseid ütlusi, ülekuulamisest. Tegelikult välditakse laste, ka üle 15-aastaste ülekuulamist ja üldse kohtusse toomist.

Tunnistajad kuulatakse üle eraldi, tal on õigus kasutada kirjalikke märkmeid arvude jm raskesti meelde jäävate andmete edastamiseks, kohus võib neid märkmeid uurida.

6.5.3. Dokumentaalne tõend

Kõige laiem tõendite liik. Kõik andmekandjatele salvestatud teave on dokumentaalne tõenda (kirjalik e paberandjal, digitaalne, audio-visuaalne, ka pimedate punktikiiri). Ka isiklikud kirjad, kuid nende esitamisel tuleb arvestada kirjavahetuse saladust, seega saab isikliku kirja esitada üksnes selle isiku nõusolekul, kellele see on saadetud. Dokumentaalne tõend esitatakse, kas algdokumentina või ärakirjana või väljavõttena. Kohtul on alati õigus küsida originaali. Kui dokument on võõrkeelne, on kohtul õigus küsida tõlget. Kõik, kelle valduses on dokumentaalne tõend, on kohustatud selle kohtu nõudmisel esitama. Kui pool ei saa tõendit ise kätte, võib ta taotleda kohtult tõendi väljanõudmist.

Tsiviilkohtupidamise seadustiku **eelnõu** annab kohtule võimaluse määrata tõenditega tutvumise aja ning need siis tagastada, koormamata kohtutoimikut tarbetute koopiatega.

6.5.4. Ekspert ja eksperdi arvamus

Eksperti arvamus saab olla üksnes kohtu poolt määrusega määratud eksperdi arvamus. Kui on poole enda poolt teostatud ekspertiis (nt korteri hindamisakt, auto vigastuste hindamine), siis on tegemist spetsialisti arvamusel, mis on kui dokumentaalne tõend. Samas ei ole ka eksperdi arvamusel ette antud kaalu, kuid mingisuguse asjaolu välistamine eksperdi arvamusel, annab kohtule kindlama aluse asjaolus kahelda.

7. PROTSESSITÄHTAJAD

Tähtaeg on kindlaksmääratud ajavahemik, millega on seotud protsessitoimingu õiguslikud tagajärjed. Tähtpäev on kindel tähtaeg. Protsessitoimingu tegemise õigus lõpeb tähtaja lõppemisega.

7.1. Kohtu poolt määratud tähtajad

Kohus saab määrata tähtaja protsessitoimingu teostamiseks. Tähtaeg peab olema mõistlik s.t aeg, mille jooksul on võimalik toiming teostada, kuid samas võimaldaks asja kiiret läbivaatamist. Tavaliselt 2 nädalat kuni 1 kuu. Kohus võib enda poolt määratud tähtaega pikendada, nt kirjalike vastuväidete esitamise tähtaeg, tõendi esitamise tähtaeg. Kui isik ei teosta protsessitoimingut tähtaja jooksul, jätab kohus hilinenult esitatud tõendi tähelepanuta, kui kirjalikke vastuväiteid ei esitata, võib kohus teha tagaseljaotsuse.

7.2. Seadusega määratud tähtajad

Seadusega kindlaksmääratud tähtaega ei saa kohus muuta ega pikendada. Nt apellatsioonkaebuse esitamise tähtaeg 20 päeva, kaja esitamise tähtaeg 10 päeva jne.

Sellist tähtaega saab kohus ennistada, kui tähtaeg on mööda lastud mõjuval põhjusel. Seaduse mittetundmine ei ole mõjuv põhjus, eestikeelse kohtulahendi mittemõistmine ei ole mõjuv põhjus. Koos ennistamise taotlusega peab tegema ka möödalastud protsessitoimingu, nt taotlus erikaebuse tähtaja ennistamiseks ning sellele tuleb lisada ka erikaebus ise. Teisel poolel on võimalik esitada oma seisukoht. Teatud juhtudel peab kohus tähtaja ennistamise küsimuse lahendamiseks pidama kohtuistungit.

Kohus võib tähtaja kulgemise peatada – menetluse peatamine, TsMS § 213.

Hagi aegumise tähtaega ei saa kohus ennistada v.a töövaidluste puhul, kus see on seadusega lubatud, kuna töövaidluses hagi esitamise aeg on väga lühike.

Tähtaega arvutatakse kuude, päevade ja aastatega. Kui protsessitoiming tuleb teostada kohtus, siis lõpeb tähtaeg kohtu poolt määratud tähtpäeval kohtu töötaja lõpul, kui toimingut saab teostada väljaspool kohust, siis lõpeb tähtaeg kell 24.00. Posti teel saadetu loetakse esitatuks tähtaegselt, kui posti tempel näitab, et kiri on postitatud õigeaegselt.

Õigust lõpetav tähtaeg on selline tähtaeg, mille möödalaskmisel ei ole võimalik enam oma rikunud õiguste kaitses kohtusse pöörduda. Õigust lõpetavat tähtaega tuleb eristada aegumisest. Aegumise puhul on võimalik kohustatud poole vabatahtlik õigustav käitumine.

Tsiviilkohtupidamise seadustiku **eelnõu** ei näe enam ette apellatsioonimenetluse ja kassatsioonimenetluse tähtaja ennistamist.

8. EELMENETLUS

Eelmenetluse ülesanne on asja ettevalmistamine kohtulikuks arutamiseks. Eelmenetluse käigus selgitab kohus välja:

- hageja nõude ja kostja vastuväited, kolmanda isiku seisukoha;
- tõendid mida soovitakse esitada ja mida nendega tõendatakse (tõendite lubatavus);
- kas asja lahendamine muul viisil on võimalik (kokkulepe);
- kes on protsessiosalised ja kuidas nad kohtuistungile kutsuda;
- kas asja soovitakse lahendada kollegiaalselt (kaasistujatega).

Eelmenetlus toimub kahes etapis – eelmenetluse toimingud ja eelistung.

8.1. Eelmenetluse toimingud

- Kohus kontrollib, kas vaidlus allub sellele kohtule ning kas hagiavaldus on esitatud korrektselt, vajadusel kohustab hagejat puudused kõrvaldama ning seejärel otsustab kas asi võtta menetlusse, tagab vajadusel hagi, kui hageja seda taotleb jne.
- Kohus teatab hagi esitamisest kostjale.
- Nõuab kostja kirjalikke vastuväiteid.
- Vajadusel teavitab kohaliku omavalitsuse või riigi vastavaid asutusi hagi esitamisest ning nõuab nende arvamust.
- Lahendab protsessiosaliste taotlused sh ekspertiis, paikvaatluse tegemise vajalikkus, erinõuded tunnistajate ülekuulamiseks, tõendite väljanõudmiseks.
- Kohus võib määrata lepitaja.
- Määrab eelistungi aja ja teavitab sellest protsessiosalisi või teeb kirjalikus menetluses eelistungit pidamata tagaseljaotsuse, kui kostja ei vasta kohtu nõudmisele esitada kirjalikud vastuväited.

8.2. Eelistung

Eelistungi peab kohus võimalusel 2 kuu jooksul hagiavalduse esitamisest. Praktikas see alati ei õnnestu. Eelistungil:

- esitavad pooled oma nõudmised ja vastuväited, tõendid ning põhjendavad seda miks need tõendid vajalikud on;
- vajadusel selgitab kohus protsessiosalisele tema õigusi ja kohustusi, võimalus lepitada vaidlus kokkuleppel on õigust loobuda hagist;
- määrab kohus kohtuistungi aja arvestades poolte soovi ja võtab pooltelt allkirja selle kohta, et nad teavad kohtuistungi toimumise aega ja kohta;
- kontrollib tõendite kuuluvust, lubatavust ja kas dokumentaalne tõend on vastavuses seadusele.

Kohus võib pidada eelistungi jätkuna kohe kohtuistungi, kui pooled on sellega nõus. Seega kui üks pool istungilt puudub, ei saa eelistungit ära lõpetada ja kohtuistungit pidada.

Tsiviilkohtupidamise seadustiku **eelnõu** näeb eelmenetluse ette põhiliselt kirjalikus vormis, lisades sellele veel muud lihtsustatud menetluskorra võimalused, mis toimuvad kirjalikult.

8.3. Eelistungilt ja kohtuistungilt puudumise tagajärjed

- Kui mõlemad pooled istungile ei ilmu, jätab kohus hagi läbivaatamata, kohtuistungil võib arutada asja ka poolte osavõtuta.
- Kui üks pool istungile ei ilmu, teeb kohus tagaseljaotsuse või määrab uue istungi või arutab asja sisuliselt, kui on kohtuistung. Pool peab olema hoiatatud tagaseljaotsuse tegemise võimalikkusest. Reeglina on see kohtukutsel kirjas.
- Kohus võib kohaldada ka sundtoomist või trahvida poolt, kes ei ilmu eelistungile.

Kui poolel on seaduslik takistus, mis teeb võimatuks kohtuistungile ilmumise – liiklustakistus või haigus – saab pool taotleda menetluse taastamist, kui asi on jäetud läbivaatamata. Selleks on aega 30 päeva ja peab tõendama seadusliku takistuse olemasolu. Kohus võib ka muu põhjuse lugeda seaduslikuks takistuseks.

9. KOHTUISTUNG

Kohtuistungil toimub asja sisuline arutamine. Kohtuistungil peab kohus võimalusel 3 kuu jooksul hagiavalduse esitamisest. Tegelikuses selline tähtaeg ei ole reeglina reaalne.

Pooltele tuleb teatavaks teha kohtuistungil toimumise aeg ja koht. Seda tehakse, kas kohtukutsega või võetakse eelistungil isikult allkiri selle kohta, et ta teab kohtuistungil toimumise ajast ja kohast. Kohtuistungil toimumise koht tuleb täpsustada võimalikult üheselt, märkides ära kohtu nime, asukoha ja ka kohtusaali numbriga või asukoha. Selline täpsustamine on vajalik seetõttu, et kohtuistungid võivad toimuda ka väljaspool kohtu hoonet.

Kohtuistungit juhivad kohtunik. Kollegiaalsel arutamisel on kohtunik eesistuja. Kohtunik avab kohtuistungil, teatades, milline asi tuleb arutusele.

Kohtuistung on tegelikult vajalik selleks, et oleks tagatud asja kohtus arutamise avalikkus. Asja sisuline arutamine toimub suuliselt ja vahetult.

Suuline arutamine – protsessiosalised annavad oma seletused, ütlused kohtus suuliselt, kirjalikult esitatud poole seisukoht võtab kohus ka arvesse, kuid need tuleb siiski kohtuistungil refereerida.

Vahetu arutamine – kohus uurib tõendeid ja kuulab tunnistajaid.

Kohtuistungid on **avalikud** ning kohtuistungil **kinniseks kuulutamine** võib toimuda alaealiste huvide kaitseks, riigi- ja ärisaladuse kaitseks, protsessiosaliste eraelu kaitseks või õigusemõistmise huvides. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku **eelnõu** toob sisse võimaluse kuulutada kohtuistung kinniseks autori- ja saladuse kaitseks. Kohtuistungil edastamine ning salvestamine võib toimuda kohtu eelneval loal.

9.1. Kohtuistungil käik

9.1.1. Ettevalmistav staadium

Kohtuistungil on kohtuniku esmaseks kohustuseks teha kindlaks, kes on kohtuistungile ilmunud ning tuvastada nende isikute isikusamasus. Ettevalmistavas staadiumis selgitab kohus välja asjaolud, mis takistavad asja sisulist arutamist. Kohtuniku kohustusteks on:

- asjaosaliste kohaloleku kontroll. Kohus kontrollib, kas kutsed on käes, kes on ilmunud, tuvastab isikusamasuse, kontrollib volitusi;
- kui istungil võtab osa tõlk, siis kohus vannutab tõlgi ja selgitab talle tema kohustusi. Kohtu palgal olevat tõlki ei pea vannutama.
- kohus lahendab protsessiosaliste taotlused. Taandused ja istungi edasilükkamine on ka taotlused. Taotluse esitamisel kuulab kohus ära ka teise poole seisukoha ja lahendab taotluse määрусega, reeglina tehakse suuline määрус, mis protokollitakse.
- eksperdi ja tunnistajate vannutamine ja tunnistajate saalist eemaldamine. Vannutada võib ka vahetult enne ütluste andmist. Vandetekstile võetakse isiku allkiri.

9.1.2. Asja sisuline arutamine

Kohus määrab vajadusel kindlaks tavapärasest erineva **asja sisulise arutamise järjekorra**. Tavapärase asja sisulise arutamise järjekord on järgmine:

- hageja esitab oma nõude;
- kostja teatab, kas tunnistab hagi või vaidleb sellele vastu;
- kolmas isik esitab oma seisukoha;

- protsessi kaasatud riigi või kohaliku omavalitsuse esindaja teatab oma seisukoha, nt eestkostetasutus lapsesse puutuvates vaidlustes;
- protsessiosaliste seletused väited ja vastuväited;
- tõendite uurimine, ka tunnistajate ülekuulamine;
- kohtuvaidlused;
- repliigid.

Asja sisulise arutamise käigus võivad pooled esitada kokkuleppe või hageja loobuda hagist. See protokollitakse, kui ei ole juba varem kirjalikult vormistatud. Protokollitakse ka hagi õigeksvõit kostja poolt. Tavaliselt võtab kohus sellisel puhul ka protokollile poole või esindaja allkirja, kindlustamaks seda, et edasise vaidluse korral ei saaks pool oma seisukohta muuta või alusetult vaidlustada.

Varem teostatud tõendite uurimise protokollid (paikvaatlus, asitõendi uurimine) avaldatakse kohtuistungil, samuti eksperdi arvamus, eksperti võib küsitleda ka suuliselt.

Tuunistajale, eksperdile esitab esimesena küsimused see pool, kelle taotlusel on tunnistaja või ekspert kohtusse kutsutud. Kohus võib küsida igal ajal. Kohtu ülesanne on välja selgitada tunnistaja haridus, seos asjaga ja asjaosalistega: kas on sugulane, tuttav, kas on otsene pealtnägija või üksnes kuulnud asjast poole vahendusel, suhted vastaspoolega. Haridustase võimaldab kohtul hinnata tunnistaja usaldatavust ja tema võimet asjast aru saada. Nt 4-klassilise haridusega inimese võime aru saada pandilepingust on erinev juriidilise kõrgharidusega inimese arusaamast.

Pärast kõigi tõendite uurimist ja poolte ja teiste protsessiosaliste seisukohtade ärakuulamist lõpetab kohus asja sisulise arutamise. Kohus selgitab poolele, kui teda ei esinda advokaat, õigust nõuda kohtukulude väljamõistmist. Kohtukulude nimekiri ja kuludokumendid tuleb esitada enne asja sisulise arutamise lõpetamist. Kohus avaldab toimiku materjalid – nimetab toimiku lehekülje numbrid, mis sisaldas asjas uuritud dokumentaalseid tõendeid või protokolle, millele tuginedes kohus hiljem otsuse langetab.

9.1.3. Kohtuvaidlused

Kohtuvaidlused ehk kohtukõne. Kõigil protsessiosalistel on õigus esineda kohtukõnega, mis võtab kokku asjas uuritud tõendid, poolte seisukohad ja esitab tõendite analüüsi.

Kohtukõnele ei tohi kohus vahele segada muidu, kui selles räägitakse täiesti vaidluse välistest asjadest. Kohtukõne aega võib kohus piirata. Minimaalne aega 15 minutit.

Teise poole kõnele võib protsessiosaline vastata repliigiga. Repliigi pikkus 3 minutit, see ei tohi kujuneda uueks kohtukõneks.

Kohtukõne seisukohad – teesid – võib esitada kirjalikult. Tänapäeval küsib kohus ka elektrooniliselt salvestatud kohtukõne teese, kui on tegemist eriti pikkade ja keeruliste vaidlustega.

Kui kohtuvaidluste käigus ilmnevad uued asjaolud, võib kohus uuendada asja sisulise arutamise.

Tsiviilkohtupidamise seadustiku **eelnõu** võimaldab kohtuistungil pidamist eemalviibijate vahel kas videokonverentsina või muul viisil, mis tagab menetlusosalistele asja arutamise reaalajas. Eelnõu kohaselt on võimalik asja arutamise uuendamine ka pärast asja arutamise lõpetamist ja enne otsuse tegemist.

9.1.4. Kohtuotsuse/lahendi/ tegemine ja kuulutamine

Kohtuvaidluste lõpus läheb kohus otsust tegema, teatades millal ja mil viisil tehakse otsus teatavaks. Nt kohtuotsusega saab tutvuda kohtu kantselei kaudu 21.11.2000. a. alates kella 16.00. Kohtuotsuse vormistamiseks on kohtul aega 15 päeva, kuid vajadusel võib kohus seda tähtaega ka pikendada.

10. KOHTULAHENDID

Asja menetlus kohtus peab alati lõppema kohtulahendi tegemisega. Kohtunikul ei ole õigust otsustamisest keelduda.

10.1. Kohtuotsus

Kohtuotsus on vaidluse sisuline lahend.

Kohtuotsus tehakse Eesti Vabariigi nimel. Riigikohus teeb otsuse enda nimel.

10.1.1. Kohtuotsuse piirid

- Kohtuotsus peab olema seaduslik ja põhjendatud – motiveeritud.
- Kohtuotsus rajaneb üksnes asja sisulise arutamise käigus uuritud tõenditel.
- Kohtuotsuses hindab kohus tõendeid, otsustab, millist seadust tuleb kohaldada ja kas hagi kuulub rahuldamisele.

Kohtuotsuse piirid annavad ette pooled oma hagiavalduses ja vastuväidetes välja toodud asjaoludega. Kohus ei tohi kohtuotsuses tugineda neile asjaoludele, mida protsessiosalised kohtuistungil välja toonud ei ole. Kui kohtuotsuse tegemisel selgub, et asjas olulist tähtsust omavad asjaolud on jäänud selgusetuks, on kohtul võimalik asja sisuline arutamine uuendada. Sellist võimalust ei ole sõnaselgelt tsiviilkohtumenetluse seadustikus välja toodud, kuid kohtupraktika käigus on see seaduselünk analoogiat kasutades täidetud.

Kohus ei tohi:

- ületada otsuses poole nõuete piire – kohus saab rahuldada üksnes need nõuded, mida hageja esitab;
- teha otsust vara osas, mida ei ole nõutud, ning välja mõista rohkem, kui nõuti (vähem võib);
- kohaldada omal algatusel hagi aegumist, kui pool sellele sõnaselgelt ei viita;
- avaliku huvita asjas ei või kohus viidata asjaolule, mida pool ei ole esitanud asja läbivaatamisel.

10.1.2. Kohtuotsuse sisu.

Kohtuotsus koosneb sissejuhatavast ja kirjeldavast osast, kohtu põhjendustest ja resolutsioonist.

Sissejuhatavas osas märgitakse kohtu nimi ja kohtu koosseis, asja number, otsuse tegemise kuupäev, kohtuistungil kuupäev, kas asja arutati avalikul või kinnisel istungil, kohtuistungil viibinud isikud – sekretär, tõlk, esindajad, protsessiosalised – isikuandmed (nimi, isiku- või registrikood, elu- või asukoht), kelle hagi kelle vastu ja mis nõudes oli arutluseks.

Kirjeldavas osas märgitakse ära hageja nõue ja kostja vastuväited, kolmandate isikute seisukohad, riigi või kohaliku omavalitsuse esindaja arvamus. Samuti see, mis põhjusel protsessiosaline on ilmumata, kas kohtukutse on kätte antud, protsessiosaliste avaldused ja taotlused. II astme ja Riigikohtu otsuse kirjeldavas osas märgitakse ära ka alama astme kohtu otsustus ja otsuse motiivid.

Põhjendav osa sisaldab kohtu motiveeringuid hagi põhjendatuse kohta. Märgitakse kohtu tuvastatud asjaolud, tõendid, millele kohus oma otsuse rajab ning põhjendused, miks kohus teised tõendid tagasi lükkab või neid ebausaldusväärseks peab – faktilised asjaolud. Kohtulahend peab tuginema seadusele – materiaali-õiguslik alus – otsuse õiguslikud asjaolud. Kohus peab analüüsima kõiki asjas esitatud tõendeid, mitte üksnes neid, mis on hagi rahuldamise või mitterahuldamise aluseks.

Kohus viitab õigusnormile ning analüüsib seda, põhjendades, miks kohus just sellele õigusnormile tugineb ning kuidas faktilised asjaolud nimetatud seadusele alluvad. Arvutuste puhul tuleb näidata ära arvutuskäik. Põhjendavas osas tehakse otsustus ka kohtukulude osas, mida tuleb samuti motiveerida.

Kohtuotsus, mis põhineb kostja õigeksvõtul, tagaseljaotsus ja apellatsioonikohtu või Riigikohtu otsus, mis täielikult kinnitab alama astme kohtu otsuse motiive, võib olla kirjutatud lihtsustatud motiveeringuga.

Resolutsioon märgitakse kohtu seisukoht hagi rahuldamise, osalise rahuldamise või mitterahuldamise osas, kohtukulude jaotamine ja edasikaebe kord ja tähtaeg.

Kohtuotsuse osade järjekord ei ole oluline. Riigikohus rakendab Saksamaa eeskujul kohtuotsuse sellist vormistust, kus sissejuhatavale osale järgneb resolutsioon. Kohtuotsuse lugemise kergendamiseks võib kohtuotsuse erinevaid osi pealkirjastada.

Kohtuotsuses võib määrata ära otsuse täitmise korra, viisi ja tähtaja. Isikuandmete, mis kuuluvad registritesse kandmisele, muutmisel märgitakse nii vanad kui uued isikuandmed.

Vara väljamõistmisel märgitakse nii vara kui selle väärtus.

Vigade parandamine kohtuotsuses – kui pärast kohtuotsuse teatavaks tegemist selgub, et kohtuotsuses on kirja- või arvutusviga või ilmne ebatäpsus, võib kohus, kas ise või protsessiosalise taotlusel, teha vigade parandamise määruse. Seda sätet saab analoogiat kasutades kohaldada ka kohtumääruste puhul. Kohtuotsus jõustub sel juhul pärast vigade parandamise määruse jõustumist.

Täiendav otsus – kui kohus on seisukoha võtnud motiveerivas osa, kuid resolutsioonis see ei kajastu, samuti siis, kui pooled on küll välja toonud asjaolud ning esitanud oma seisukohad nende suhtes, kuid kohus ei ole selles osas seisukohta võtnud, võib kohus teha täiendava kohtuotsuse.

Täiendav otsus ja vigade parandamine on inimlike vigade parandamise võimalus.

Osaotsus – kui ühes hakis on mitu erinevat nõuet, mida saab ka eraldi lahendada võib kohus teha osaotsuse. Kohtupraktika on välistanud siiski selliste osaotsuste tegemise, kus lahendatakse olulisemad vaidlus-küsimused ning seetõttu poolte huvi asja vastu kaob ning menetlus jääb venima. Osaotsuse tegemiseks on vaja protsessiosalisel esitada kohtule vastavasisuline taotlus.

Kohtuotsuse **täitmine** on reguleeritud täitemenetluse seadustikuga, kuid kohtuotsuses võib määrata ära otsuse täitmise korra, viisi ja tähtaja. Kohtuotsuse täitmist saab pikendada ja ajatada, muuta täitmise korda ja viisi üksnes kohus, mitte kohtutäitur iseseisvalt. Otsuse teinud kohus saab selgitada poolte või kohtutäituri taotlusel, kas kohtuotsus on täidetud või mitte.

10.1.3. Kohtuotsuse jõustumine

Kohtuotsus jõustub pärast vaidlustamise tähtaja möödumist. Kui apellatsioonkaebusest ei teatata, siis 10 päeva pärast, kui teatati, kuid apellatsioonkaebust ei esitatud, siis 20 päeva pärast. Tagaseljaotsus jõustub 10 päeva pärast, kui ei taotleta menetluse taastamist.

Hagita menetluses tehtud kohtuotsus jõustub 30 päeva möödudes, kui ei esitata apellatsioonkaebust.

Ringkonnakohtu otsus jõustub selle tegemisest, kuid sellele saab esitada kassatsioonkaebuse Riigikohtule 30 päeva jooksul.

Riigikohtu otsus jõustub selle tegemise päevast.

Täitmisele kuuluvad jõustunud kohtuotsused, erandid on viivitamatule täitmisele määratud kohtuotsused, kus pool, kelle kasuks tehti kohtuotsus, ei pea ootama kohtuotsuse jõustumist vaid võib kohe pöörduda kohtutäituri poole kohtuotsuse täitmiseks.

10.2. Tagaseljaotsus

Kohus võib teha ka tagaseljaotsuse, mis on käsitletav kui sanktsioon puudevale poolele.

Hageja puudumisel tehakse tagaseljaotsus, millega jäetakse hagi rahuldamata. Kui kostja hagi õigeks võtab või on hagi vaieldamatult põhjendatud, siis võib hagi rahuldada ka hageja puudumisel.

Kostja puudumisel tehakse tagaseljaotsus, millega hagi rahuldatakse. Hagi peab olema õiguslikult põhjendatud – nõudel peab olema seaduslik alus.

Tagaseljaotsuses ei analüüsi kohus tõendeid, kuna sisulist arutamist ei toimu. Kohus märgib üksnes, et poolte poolt esitatud tõendite alusel leiab kohus, et hagi on õiguslikult põhjendatud. Märgib ära ka hagi rahuldamise materiaaõigusliku aluse.

Tagaseljaotsusele ei saa esitada apellatsioonkaebust vaid **kaja** – taotluse menetluse taastamiseks. Tähtaeg kaja esitamiseks on 10 päeva alates otsuse ära kirja kättesaamisest. Kui otsuse resolutsioon avaldati Ametlikes Teadaannetes, siis on tähtaeg 20 päeva kuulutuse ilmunisest. Kaja esitatakse sellele kohtule, kes asja läbi vaatas. Koos kaja esitamisega tuleb sooritada ka see protsessitoiming, mille tõttu tagaseljaotsus tehti.

Kohus taastab kaja esitamisel menetluse ning menetlus jätkub selles staadiumis, kus tehti tagaseljaotsus. Kohus võib nõuda kaja esitajalt menetluse taastamisega seotud kulutuste tasumist kohtu arvele.

Tagaseljaotsusele võib esitada apellatsioonkaebuse, kui pärast menetluse taastamist tehakse uuesti tagaseljaotsus. Apellatsioonkaebuse saab esitada ka see pool, kes oli istungil kohal.

10.3. Kohtumäärused

Kohtumäärused võivad olla **suulised**, mis tehakse kohtu eel- või põhiistungil ja protokollitakse ning **kirjalikud**. Kirjalikult tuleb vormistada need määrused, mis takistavad edasist asja menetlust ja millele saab esitada erikaebuse. Kirjaliku määruse vormistamiseks on kohtul aega 10 päeva.

Suulisele määrusele ei saa esitada erikaebust, kuid seda saab vaidlustada apellatsioonkaebuses kui olulist protsessinormi rikkumist, mis toob kaasa kohtuotsuse tühistamise.

Kohtumäärused, mis ei ole tehtud istungil, tuleb vormistada kirjalikult.

11. HAGITA MENETLUS

Kohtus on hagimenetluse kõrval ka terve rida kohtulikke erimenetlusi, kus puudub õiguslik vaidlus ning protsessiosalistel vahel ei ole õigussuhet. Kohtulikeks erimenetlusteks on registrimenetlus ja kinnistamismenetlus, mis on reguleeritud äriseadustikus, mittetulundusühingute seaduses, kinnistusraamatuseaduses ning **hagita menetlus**. Registrimenetlus ja kinnistamismenetlus toimub nii kohtu registriosakonnas, kinnistusametis kui kohtus. Hagita menetlus toimub üksnes kohtus.

11.1. Protsessiosalised hagita menetlused

Protsessiosalisteks on **avaldaja** ja **huvitatud isikud**. Hagita menetlus toimub hagimenetluse normide järgi, kuid kohtul on märgatavalt suurem ja aktiivsem roll, võimalik koguda tõendeid. Kohtu ülesanne on ka kaasata menetlusse kõik huvitatud isikud – **isikud**, kelle olemasolevaid või tulevasi õigusi esitatud avaldus võib puudutada.

Hagita menetluses vaadatakse läbi:

- isiku surnuks tunnistamine ja isiku **surmaaaja** tuvastamine; isiku **teadmata kadumise fakti** tuvastamine ja teadmata kadunud isiku varale hoolduse seadmine. Huvitatud isikuteks on võimalikud pärijad, ülalpeetavad, riik või kohalik omavalitsus, kellel võib tekkida nõudeõigusi või kohustusi seoses avalduse rahuldamisega. Avaldus lahendatakse otsusega.
- eestkostja **määramine** piiratud teovõimega isikule või alaealisele. Huvitatud isikud on kohalik omavalitsus, kui eeskosteasutus ja võimalikud pärijad, teised isikud, kes soovivad eestkostjaks hakata. Avaldus lahendatakse otsusega.
- **lapsendamine**;
- **alaealise piiratud teovõime laiendamine**;
- **põlvnemise** tuvastamine isikust pärast tema surma. Huvitatud isikuteks on kõik surnud isiku lapsed, abikaasa, vanemad, ka kohalik omavalitsus või riik, kes on kohustatud tasuma pensioni või muid riiklike toetusi. Avaldus lahendatakse otsusega.
- **pärandi hoiu meetmete rakendamine**. Huvitatud isikud on teised pärijad või vara kaasomanikud, lahendatakse määrusega.
- **väljakutsemenetlus**;
- **lapse tagastamise otsustamine** lapseröövi suhtes tsiviilõiguse kohaldamise 1980. aasta 25. oktoobri Haagi rahvusvahelise konventsiooni alusel;
- **muud seadusega kohtu pädevusse antud asjad**.

Tsiviilkohtupidamise seadustiku **eelnõu** laiendab hagita menetluses läbivaadatavate asjade loetelu, sätestades maksekäsu kiirmenetluse, likvideerija määramise, registriasjade menetluse, korteri- ja kaasomandi asjad, mille käigus lahendatakse korteri- ja kaasomanike vahelised omandi valitsemisega seotud vaidlused.

12. MENETLUSE LÕPETAMINE, PEATAMINE JA ASJA LÄBIVAATAMATA JÄTMINE

Menetluse peatamine erineb menetluse edasilükkamisest, kuna protsessuaalseid toiminguid ei teostata. Menetluse peatamise kohustuslikud alused:

- kui pooleks olev füüsiline isik sureb või juriidiline isik lõpetatakse – kuni õigusjärglase kindlakstegemiseni;
- poole tsiviilprotsessiteovõime kaotusel – kuni eestkostja määramiseni;
- kui asja ei ole võimalik läbi vaadata enne teise asja läbivaatamist tsiviilkohtumenetluse, kriminaal- või haldusmenetluses – kuni teises asjas kohtuotsuse jõustumiseni;
- kui dokumendid on vaja kätte anda välisriigis – kuni dokumentide kätte andmiseni;
- kui sama hagi on esitatud välisriigi kohtus – kuni selgub, millise riigi pädevusse asi kuulub. Eeltingimuseks sel puhul peab olema välisriigi kohtuotsuse tunnustamise võimalus Eesti Vabariigis.

Kohtu valikul võib menetluse peatada:

- poole raske haiguse korral, kui see pole krooniline – kuni tervenemiseni;
- poole pikaajalise töölähetuse korral, kui tema kohalolekuta ei saa asja lahendada – kuni naasmiseni;
- poolte taotlusel, juhul, kui mõlemad pooled seda teevad – taotluses peab olema märgitud, millise ajani soovitakse menetlus peatada.

Menetlus peatatakse määrusega, millele saab esitada erikaebuse ringkonnakohtule.

Menetluse lõpetamise alused kattuvad osaliselt menetluse võtmisest keeldumise alustega. Kohus lõpetab asja menetlemise kui:

- asi ei kuulu tsiviilmenetluse läbivaatamisele;
- ei ole kinni peetud kohtueelsest menetlusest, nt ka notariaalses lepingus sätestatud sundtäitmise võimalus on kohtueelne menetlus;
- on olemas jõustunud kohtuotsuse samas vaidluses samade poolte vahel. Üleriigilist andmebaasi kohtuotsuste kohta ei ole olemas ja seetõttu ei ole kohtul võimalik kontrollida varasema kohtuotsuse olemasolu. Teise vaidluse poole poolt kohtuotsuse olemasolust teavitamine toimub alles asja menetlemise käigus, seega ei keeldu kohus asja menetluse võtmisest vaid peab menetluse lõpetama.
- hagist loobutakse ja kohus võtab loobumise vastu;
- pooled saavutavad kokkuleppe;
- sõlmitakse leping asja lahendamiseks vahekohtus,
- poole surma või juriidilise isiku lõpetamise korral ei võimalda vaieldav õigussuhe õigusjärglust või kui õigusjärglane puudub.

Menetluse lõpetamine otsustatakse määrusega. Kui menetlus on asjas lõpetatud, ei saa enam sama nõudega sama isiku vastu kohtusse pöörduda. Kohtul on kohustus selgitada poolele lõpetamise juriidilisi tagajärgi. Menetluse lõpetamise määrusele saab esitada erikaebuse ringkonnakohtule. Menetluse lõpetamisest keeldumisele erikaebust esitada ei saa, kuid seda asjaolu on võimalik vaidlustada apellatsioonkaebuses.

Avalduse läbivaatamata jätmise alused kattuvad osaliselt menetluse võtmisest keeldumise alustega. Kohus jätab avalduse läbi vaatamata kui:

- vaidluse lahendamisel ei ole kinni peetud kohtueelse lahendamise võimalustest;
- avaldajal ei ole tsiviilprotsessiteovõimet;
- avalduse on esitanud volituseta isik;
- menetluses on juba sama asi samade poolte vahel;
- töövaidluskomisjoni menetluses on sama vaidlus. Hiljem võib töövaidluskomisjoni otsusega mitterahul olnud pool asja uuesti kohtusse esitada.
- hageja ei esita kohtule andmeid kostja asukoha kohta kutse kätte andmiseks või Ametlike Teadaannete kaudu kohtusse kutsumiseks – selleks on vaja esitada andmed selle kohta, et kostja ei ela oma registri aadressil, politseile ei ole tema asukoht teada, taotluse kostja kutsumiseks Ametlike Teadaannete kaudu ja tasuda tuleb riigilõiv kutse avaldamise eest. Avalduse läbivaatamata jätmise võib toimuda sanktsiooniks hagejale või avaldajale, kui ta kohtuistungile ei ilmu.

Asja läbivaatamata jätmise toimub määrusega, millele saab esitada erikaebuse. Läbivaatamata jätmise ei võta võimalust sama avaldusega uuesti kohtusse pöörduda.

13. APELLATSIOONIMENETLUS

Apellatsioonmenetlus toimub ringkonnakohtus e teise astme kohtus. Tsiviilasju arutab tsiviilkolleegium, kohtupidamine on kollegiaalne, mis tähendab, et asja arutab kolm kohtunikku, kellest üks on asjas ette kandev kohtunik.

Apellatsioon on tsiviilasja uus sisuline arutamine, kas täies ulatuses või osaliselt teise astme kohtus uue, sisulise kohtuotsuse tegemisega.

Menetluse käigus toimub uus tõendite uurimine ja hindamine, kuigi esimese astme kohtuga võrreldes piiratud ulatuses. Uute tõendite esitamine ja uute asjaolude väljatoomine ringkonnakohtus on piiratud.

Edasikaebamise õigus tuleneb Põhiseadusest. PS § 24 annab igähele õiguse tema kohta tehtud kohtuotsus edasi kaevata kõrgemalseisval kohtule seaduses sätestatud korras. Seega annab PS küll õiguse, kuid piirab seda samas teise seaduse (tsiviilkohtumenetluse seadustik käesoleval juhul) olemasoluga ja selles sätestatud korraga.

Edasikaebamiseks õigustatud subjektid on pooled ja teised protsessiosalised. Samuti saab edasi kaevata see isik, keda ei olnud protsessi kaasatud, kuid kelle kohta tehti otsus.

Apellatsioonimenetluse poolteks on **apellant**, isik, kes esitab kaebuse, olenemata tema protsessuaalsest staatusest esimese astme kohtus ja tema vastaspoolteks apellatsioonimenetluses on **vastustaja**.

Kaashageja ja kaaskostja või kolmas isik võivad apellatsioonkaebusega ühineda ja esitada oma seisukohad kohtuotsuse suhtes ühises apellatsioonkaebuses. Kui apellant loobub oma kaebusest, siis jääb läbivaatamata ka ühinenud isiku seisukoht.

Edasikaebamise objekt on esimese astme kohtulahend.

Kohtuotsusele esitatakse apellatsioonkaebus, kohtumäärusele erikaebus. Esmasele tagaseljaotsusele ei saa esitada kaebust, vaid on võimalik taotleda menetluse taastamist esimese astme kohtus, teistkordse tagaseljaotsuse saab vaidlustada juba apellatsioonimenetluses. Selline menetluse käik on vajalik selleks, et hoida ära asja lõputut venimist esimese astme kohtus. Kaja esitamisel ei pea maksma riigilõivu, apellatsioonkaebuse esitamisel peab.

Vaidlustada saab jõustumata kohtulahendit. Apellatsiooni tähtaja ennistamisel saab vaidlustada ka jõustunud lahendit. Erandina ei saa ennistada apellatsiooni tähtaega kui kohtuotsus on jõustunud ja täidetud.

Need kohtumäärused, mida ei saa vaidlustada erikaebuse esitamisega, saab vaidlustada koos apellatsioonkaebusega

13.1. Kaebuse sisu ja vorm

Apellatsioonkaebus tuleb vormistada A4 formaadis, cesti keeles ja see peab sisaldama:

- ringkonnakohtu nime;
- apellandi nime ja andmeid ning staatust protsessis;
- vastustaja nime ja andmeid ning staatust protsessis;
- teiste protsessiosaliste nimesid ja andmeid;
- andmeid otsuse kohta, mille peale kaevataks – millise kohtu lahendiga on tegemist. Lahendi kuupäev ja asja number;
- andmeid selle kohta, kas vaidlustatakse kogu otsus või osa sellest ning milline osa täpselt;
- apellandi selget nõuet;
- asjaolusid, milles seisneb esimese astme kohtu ebaõigsus nii seaduslikus osas – kuidas on seadust valesti tõlgendatud, kui tõenduslikus osas – kuidas on tõendeid valesti hinnatud;
- lisatud dokumentide loetelu.

Lisaks eelnevale tuleb ära märkida, kas soovitakse asja arutamist kohtuistungil, sellise märke puudumisel loetakse, et apellant ei soovi asja arutamist kohtuistungil, kas apellant soovib ise kohtuistungist osa võtta, sellise märke puudumisel loetakse, et apellant ei taha isiklikult kohtusse tulla, samuti tuleb märkida see, kas apellant soovib, et vastustaja kohtuistungist osa võtaks.

Alla kirjutab kaebusele apellant või tema esindaja, sel juhul tuleb lisada esindaja volikiri, lisatakse dokumendid, ära kirjutades teistele protsessiosalistele ja riigilõivu tasumist tõendav dokument.

Tsiviilkohtupidamise seadustiku **eelnõu** näeb ette apellatsioonkaebuse esitamise otse ringkonnakohtule. Loobutud on apellatsiooni teate esitamise nõudest ja apellatsioonkaebusega ühinemise võimalusest. Apelleerida saab üle 5 000 krooni suuruseid nõudeid, väiksema nõude puhul on vajalik esimese astme kohtuotsusesse märgitud luba apellatsioonkaebuse esitamiseks. Erikaebuse vaatatakse esmalt läbi määruse teinud esimese astme kohus, kellel on pädevus oma määrus tühistada. Menetluse kiiruse huvides lahendab erikaebuse ringkonnakohtus ainuisikuliselt, hagi menetlusse võtmise keeldumisele ja menetluse lõpetamisele esitatud erikaebused lahendatakse kollegiaalselt.

13.2 Apellatsioonitähtaeg

Üldine apellatsioonkaebuse esitamise tähtaeg on 20 päeva kohtuotsuse avaldamisest, tagaseljaotsuse puhul 20 päeva kohtuotsuse ära kirjutades kättesaamisest. Apellatsiooni esitamisest peab teatama kirjalikult 10 päeva jooksul. Apellatsiooniteate esitamata jätmisel kohtuotsus jõustub.

Erikaebuse esitamiseks on aega 10 päeva alates määruse kättesaamisest või avaldamisest.

Tähtaeg hakkab kulgema järgmisel päeval pärast kohtulahendi kuulutamist või kättesaamist.

Vastuapellatsioon ja selle esitamise tähtaeg. Protsessiosalistel võivad mõlemad esitada apellatsioonkaebuse, kuid võib esitada ka vastuapellatsiooni.

Vastuapellatsioonile kohaldatakse apellatsioonkaebusele esitatavaid sätteid, kuid selles saab vaidlustada ka neid otsuse osi, mida apellatsioonkaebuses ei vaidlustatud. See on vastus teise poole apellatsioonkaebusele, sarnane vastuhagi institutsiooniga.

Erinevad tähtajad on vastuapellatsiooni puhul. Vastuapellatsiooniteate võib esitada 10 päeva jooksul alates esimese apellatsiooniteate esitamisest kohtule ja vastuapellatsiooni 10 päeva jooksul alates esimese apellatsioonkaebuse esitamisest kohtule.

Kui kaebuse esitamise tähtaeg on mööda lastud, siis tagastatakse see läbivaatamatult. Kui soovitakse apellatsioonkaebuse tähtaega ennistada, siis tuleb teha esimese astme kohtule vastav taotlus ja samas esitada ka apellatsioonkaebus ise. Esimese astme kohtu otsustada on, kas tähtaeg lasti mööda mõjuval põhjusel või mitte.

Uusi tõendeid reeglina apellatsiooniastmes esitada ei saa. See on võimalik, kui esimene aste keeldus tõendite vastuvõtmisest või suudab apellant tõendada, et tal ei olnud võimalik neid esimeses astmes üldse esitada – selleks peab olema kaalukas põhjus.

13.3. Esimese astme kohtu ülesanded apellatsioonimenetluses

Lahendi teinud esimese astme kohus kontrollib:

- kas kaebus on esitatud tähtaegselt;
- kas kaebus on vormistatud vastavalt seaduse nõuetele, kui on puudusi, siis annab I aste tähtaja puuduste kõrvaldamiseks;
- kas riigilõivu on tasutud, kui ei ole, siis annab samuti tähtaja riigilõivu tasumiseks või lahendab taotluse riigilõivu tasumisest vahastamiseks;
- teavitab vastaspoolt kaebuse teate esitamises ja kaebuse esitamisest – seda teeb kohtu kantselei;
- lahendab hagi tagamise, hagi tagamise tühistamise ja kohtuotsuse viivitamatu täitmise probleemi.

13.4. Eelmenetlus apellatsiooni astmes

Eelmenetluse ülesanne on asja ettevalmistamine, et seda saaks arutada ühel kohtuistungil. Eelmenetluse käigus kõrvaldatakse kaebuse puudused, esitatakse vastus kaebusele, määratakse ekspertiis, tehakse paikvaatlus, nõutakse välja tõendeid, tagab hagi.

Eelistungit II astmes ei toimu. Samas on II astmel võimalus lahendada vaidlus, kas üksnes kaebuse põhjal, kui on näha, et I aste rikkus oluliselt protsessinorme või kirjalikus menetluses pärast seda, kui vastustaja ja teised protsessiosalised on esitanud oma vastused apellatsioonkaebusele.

Apellatsioonimenetluses saab:

- apellatsioonkaebusest loobuda – jõustub I astme otsus;
- hagist loobuda – I astme otsus tühistatakse ja menetlus lõpetatakse;
- kokkuleppe sõlmida – I astme otsus tühistatakse ja menetlus lõpetatakse.

Kui apellant ei ilmu kohtuistungile jääb asi läbivaatamata. Tagaseljaotsuse tegemise võimalust apellatsioonimenetlus ette ei näe.

13.5. Kohtuistung ja kohtulahend

Kohtuistungil

- teeb asja ettevalmistanud kohtunik ettekande – refereerib lühidalt hagi ja vastuväiteid, I astme otsust, apellatsioonkaebust ja vastust;
- pooled esitavad oma seisukohad;
- toimub tõendite esitamine ja uurimine;
- kohtuvaidlused.

Kohtuotsuse teeb kohus 15 päeva jooksul.

Kohtuotsus koosneb samades osades kui I astme otsus, kuid kirjeldavas osas peab olema märgitud ka I astme kohtuotsuse motiivid ja seisukoht. Põhjendavas osas annab kohus oma motiivid, miks ta asja just nii lahendas ja resolutsioonis märgib kas:

- tühistab I astme lahendi osaliselt või täielikult ja teeb uue otsuse;
- tühistab I astme lahendi osaliselt või täielikult ja saada asja arutamiseks I astmele tagasi;
- tühistab I astme lahendi ja lõpetab menetluse;
- jätab kaebuse rahuldamata ja I astme lahendi muutmata.

Ringkonnakohtus ei tohi oma otsuses ületada kaebuse piire – saab lahendada üksnes need nõudmised, mida vaidlustati hoolimata sellest, kui valed vaidlustamata otsuse osad ka on.

Ringkonnakohtu otsus jõustub otsuse tegemise päevast.

14. KASSATSIOONIMENETLUS

Kassatsioonimenetlus toimub Riigikohtus. Asja sisulist läbivaatamist ja tõendite hindamist kassatsioonikorrast ei toimu. Antakse hinnang üksnes seaduse tõlgendamisele ja protsessinormide järgimisele.

14.1. Riigikohtu pädevus

Riigikohus vaatab läbi:

- ringkonnakohtu lahenditele esitatud kaebused;
- jõustunud kohtulahenditele esitatud teistmisavaldused;
- kohtuvigade parandamise avaldused.

Tsiviilasju lahendab Riigikohtu tsiviilkolleegium või Riigikohtu erikogu või Riigikohtu üldkogu.

Kassatsiooni subjektiks on protsessiosalised. Kaebuse esitaja on kassaator, vastaspool vastustaja. **Kassatsiooni objektiks** on ringkonnakohtu lahend. Kassatsioonimenetluses vaadatakse läbi jõustunud kohtuotsuseid.

Esindajaks Riigikohtus võib olla üksnes vandeadvokaat.

14.2. Kaebuse sisu ja vorm

Kaebuses peavad olema märgitud:

- kohtu nimi, kellele kaebus on esitatud;
- poolte andmed ja protsessuaalne seisund;
- millise lahendi peale kaevatakse;
- milles seisneb lahendi ebaõigsus. Tuleb viidata kas materiaalõigusnormi ebaõigele kohaldamisele või protsessinormi rikkumisele.
- menetlusloa andmise taotlus;
- kautsjoni tasumist tõendav dokument;
- kohtuistungist osavõtu soov.

Kui kaebuses esinevad puudused, annab ringkonnakohus nende kõrvaldamiseks tähtaja. Kui Riigikohtusse saadetud kaebusel on puudused, annab loakogu tähtaja puuduste kõrvaldamiseks.

Riigikohtus võib loobuda kassatsioonkaebusest, samuti hagist loobuda ja kokkuleppe sõlmida.

14.3. Teistmine

Teistmine on asja uus läbivaatamine juhul, kui on ilmnenu asjas tähtsust omavad uued asjaolud, mis oleks aluseks teistsugusele kohtuotsusele.

- asjaolud, mis olid olemas kohtuotsuse tegemise ajal, kuid ei olnud asjaosalistele teada;
- kriminaalasjas jõustunud kohtuotsuse selle kohta, et tunnistaja andis vale ütlusi, ekspert vale arvamuse või tõlk vale tõlke või asitõend või dokument on võltsitud;
- kriminaalasjas otsus selle kohta, et protsessist osavõtnud isik pani asja läbivaatamisel toime kuriteo;
- kohtulahendi tühistamine, mis oli aluseks teistmisele kuuluva otsuse tegemisel.

Teistmisavaldus esitatakse Riigikohtule, selle menetlusse võtmiseks on vaja menetlusluba.

14.4. Kohtuvigade parandamine

Kui ilmneb, et kohus on asja menetlemisel oluliselt rikkunud menetlusnorme, mis tooks kaasa kohtuotsuse tühistamise, kuid edasikaebamise võimalust ei ole ja tähtajad on möödas, võib nõuda kohtuvigade parandamise korras asja uut läbivaatamist.

Vajalik on menetlusloa taotlemine Riigikohtus.

15. TÄITEMENETLUS

Kriminaaltäitemenetlus: mitterahalised karistused täidetakse vangistusseadustiku alusel, rahalised karistused täidetakse käesoleval ajal TMS alusel, tulevikus avalik-õiguslike rahaliste nõuete sundtäitmise seaduse alusel.

Haldustäitemenetlus: mitterahalised nõuded asendustäitmise ja sunniraha seaduse alusel ja rahalised nõuded käesoleval ajal veel TMS alusel, tulevikus avalik-õiguslike rahaliste nõuete sundtäitmise seaduse alusel.

Tsiviiltäitemenetlus: TMS alusel, tulevikus uus tsiviiltäitemenetluse seadus.

Tsiviiltäitemenetluse reform viidi lõpule 1. märtsil 2001, kui hakkasid tööle vabakutselised kohtutäiturid. 1. märtsil 2001 jõustus kohtutäituri seadus, mis toob endaga kaasa tsiviiltäite ulatusliku reformi. Ümberkorraldused on vajalikud, kuna senine tsiviiltäite süsteem ei suuda vastata muutunud ühiskonna vajadustele.

Täiturite reformil oli kaks põhilist eesmärki.

1. *Tõhustada kohtutäiturite tööd ja kiirendada kohtulahendite täitmist.* Seni teostas rahaliste nõuete sundtäitmist maa- või linnakohtu täitevosakonna koosseisus töötav kohtutäitur. Kohtu esmane funktsioon on aga õigusemõistmine, liigne seotus haldusfunktsioonide täimisega on kohtutele koormav. Ka puudub kohtutäituritel riigipalka saades otsene materiaalne huvi menetluses olevate nõuete vastu. Seetõttu on otstarbekas anda täitemenetlus maa- ja linnakohtu täitevosakondadelt üle vabakutselisele kohtutäiturile. Täitemenetluse läbiviimise kvaliteedi paranemise tagab vabakutselise kohtutäituri töötasu sõltumine töötulemustest ning isiklik vastutus oma ametitoimingute eest.
2. *Saavutada oluline kokkuhoid.* Seni on riik kandnud kõik eraõiguslikele isikutele raha sissenõudmiseks vajalikud kulud. See tähendab, et kaudselt maksab täitemenetluse eest ka maksumaksja, kelle vastu pole kunagi nõudeid esitatud. Uue seaduse järgi kannab kõik sissenõudmisega seotud kulud võlgnik, see on isik, kes ei ole vabatahtlikult ja ettenähtud aja jooksul täitnud enda vastu suunatud nõudeid. Enne reformi kulus riigil kohtute täitevosakondade ülalpidamiseks ligikaudu 17 mln krooni aastas.

Kõige odavamaks kohtuotsuste täitmise viisiks on ja jääb otsuste vabatahtlik täitmine.

Tsiviiltäitemenetluse (edaspidi TsTM) põhimõtted:

- TsTM laienevad tsiviilkohtupidamise põhimõtted niivõrd, kui võrd nad ei ole vastuolus täitemenetluse iseloomuga;
- TsTM ei ole karistusliku iseloomuga, selle ülesanne on tagada kohtulahendite või ametiisikute otsuste täitmine juhul, kui kohustatud isik seda vabatahtlikult ei tee. TsTM puudub nn ühiskondlik hukkamõist ning seega ei ole see ka avalik erinevalt kohtumenetlusest. Oluline on TsTM juures ka proportsionaalsus s.t 1 000 kroonise nõude katteks ei ole normaalne müüa maha võlgniku korterit. Selliste ehaproportsionaalsete soorituste ärahoidmiseks on olemas seadusandlikud võimalused, kuid täna need veel kõik ei toimi kuna korterid ei ole veel kinnistatud.
- **Formaliseerituse printsiip** on kõige olulisem põhimõte, mis eristab tsiviilmenetlust kohtus ning täitemenetlust. Kohtutäituril ei ole pädevust otsustada vaidluse sisulise külje üle. Tema kohustuseks on jälgida, et vormilised nõuded täitedokumendi täitmiseks on olemas ning seejärel asuda täitmisele. See põhimõte kehtib ka kohtule, kes teostab järelvalvet kohtutäiturite üle täitemenetluse käigus. Sisuliste vaidluste esinemisel täitemenetluse käigus, on võimalik esitada kohtule taotlus kohtuotsuse sisu selgitamiseks või täitemenetluse pikendamiseks, ajatamiseks või selgitamiseks.
- Täitemenetluse käigus täidetakse kohtu jõustunud määruseid ja otsuseid. Täitemenetluse seadustik loetleb ammendavalt kõik **täitedokumendid**, mille täitmist saab täitemenetluse käigus nõuda.

Oma kohustuste täitmisele on kohtutäituritel teatud õigused ja kohustused. Täituril on õigus kasutada sundi, sealhulgas pöörata sissenõue võlgniku varale selle arestimise ja müümise teel, pöörata sissenõue võlgniku hoivusele, pöörata sissenõue võlgniku rahale ja varale, mis on teiste isikute käes, võtta võlgnikult ära kohtuotsuses või määruses märgitud esemed ja anda üle sissenõudjale ja võtta tarvitusele muud täitedokumendis märgitud seaduslikud abinõud.

Vajadusel saab täitur nõuda abi politseilt.

Täitur on kohustatud tegema täitetoiminguid isiklikult, ta vastutab oma erialase tegevuse eest sarnaselt notaritega.

Menetlusosalised täitemenetluses on võlgnik ja sissenõudja. Menetlusosalistel on samuti täitemenetluses õigused ja kohustused. Neil on õigus esitada taandust erapooliku täituri vastu, õigus viibida täitetoimingute tegemise juures, vaidlustada täitemenetluse käiku. Vaidlustamine toimub esmalt täiturile endale esitatava kaebuse alusel ning täituri otsust on võimalik vaidlustada üldkohtus.

Täitemenetlus algatatakse sissenõudja avalduse alusel ning täituril puudub iseseisev võimalus täitemenetlust pikendada või lõpetada muul moel, kui täitedokumendi täieliku täimisega. Täitemenetluse peatamine täituri poolt on võimalik üksnes seaduses sätestatud juhtudel:

- kui võlgnik sureb ja kohtu poolt tuvastatud õigussuhe võimaldab õigusjärglust;
- kui võlgnik muutub piiratud teovõimeliseks;
- võlgniku viibimisel ajateenistuses või õppekõrgõnemisel;
- vara arestist vabastamise hagi esitamisel selle vara osas, mille suhtes hagi esitati;
- ametiisiku otsuse järgi, kellele on seadusega antud täitmise peatamise õigus;

- võlgniku tagaotsitavaks kuulutamisel,
- sissenõudja avalduse alusel.

Kohtutäitur võib täitemenetluse peatada:

- riikliku või ühiskondliku kohustuse täitmisele kaasatud võlgniku avalduse alusel;
- võlgniku pikaajalisel komandeeringus viibimisel;
- võlgniku raske haigestumise korral või tema viibimisel raviautuses;
- kohtutäituri tegevuse peale kaebuse esitamisel;
- ametiisiku tegevuse peale kaebuse esitamisel;
- võlgniku tunnistamisel maksejõuetuks ja sissenõudmise võimatuse tõttu.

Täitemenetlus lõpetatakse:

- sissenõudja kirjalikul loobumisel oma nõudest;
- füüsilisest isikust sissenõudja või võlgniku surma korral, kui nõudeõigused või kohustused ei saa üle minna surnud isiku pärijatele;
- juriidilisest isikust sissenõudja või võlgniku lõpu korral, kui nõudeõigused või kohustused ei saa üle minna lõppenud juriidilise isiku õigusjärglasele;
- täitedokumendi muutmisel või tühistamisel, kui nõue kohtutäituri ametialase arveldusarve vahendusel täielikult rahuldatakse või kui sissenõudja esitab kirjaliku avalduse selle kohta, et võlgnik on täitedokumendi täitnud;
- võlgniku poolt sellise täitedokumendi esitamisel, millega on sissenõudjalt võlgniku kasuks välja mõistetud summa ja see on võrdne või suurem võlgnikult sissenõudmisele kuuluvast summast.

Oluline on teada, et lõpetatud täitemenetlust ei saa uuesti alustada.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

ERAÕIGUS II osa, justiitsministeerium, Tallinn, 2001.

Kasutatud õigusaktid

Põhiseadus RT I 1992, 26, 349

Tsiviilkohtumenetluse seadustik RT I 1998, 108/109, 1783

Täitemenetluse seadustik RT I 1993, 72/73, 1019

Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu 1086 SE I

Avaldamata allikad

J. Odar, Loengukonspekt tsiviilprotsessiõigusest Tartu Ülikoolis 1993. aastal